

Tomasz Czarnota

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Działalność dokumentacyjna Wojewódzkiej Komisji Historii Partii i Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie w latach 1946–1948

Documenting Activity of the Party's History Voievodeship Commission and Archive of the Voievodeship Committee of the Polish Worker's Party in Lublin in the Years 1946–1948

STRESZCZENIE

Po II wojnie światowej Polska Partia Robotnicza zdobyła absolutną dominację polityczną w Polsce dzięki wsparciu Związku Sowieckiego. Podejmowała jednak różne przedsięwzięcia mające jej władzę umocnić i legitymizować w oczach polskiego społeczeństwa. Uzyskanie poparcia ze strony choćby części Polaków i skonsolidowanie swych szeregów zamierzała osiągnąć m.in. dzięki prowadzeniu działalności dokumentacyjnej i popularyzacji jej rezultatów. Celem tej pierwszej było zgromadzenie obszernej bazy źródłowej, świadczącej o kultywowaniu przez PPR tradycji stronnictw mieniących się obrońcami „ludu” przed kapitalistycznym uciskiem i o własnych jej dokonaniach jako siły walczącej o wyzwolenie narodu polskiego spod niemieckiej okupacji. Działalność ta polegała na zbieraniu rozproszonych i „wywoływaniu” dotąd nieistniejących dokumentów (np. relacji, fotografii), które odnosiły się do funkcjonowania komunistycznego podziemia w okresie do lat 1944/1945 oraz obrazowały wcześniejszy rozwój tzw. ruchu rewolucyjnego na ziemiach polskich. Do realizacji tych zadań w aparacie partyjnym na szczeblu centralnym i wojewódzkim utworzono odpowiednie struktury. Należały do nich Wojewódzka Komisja Historii Partii i Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie. To ostatnie miało też odrębny zakres zadań, tzn. gromadzenie i opracowywanie akt wytwarzanych na bieżąco przez PPR. W rezultacie działań dokumentacyjnych sektora historyczno-archiwalnego lubelskiej PPR zebrano do kilkuset dokumentów wytworzonych przede wszystkim przez PPR, a także formacje partyzanckie Gwardii Ludowej i Armii Ludowej oraz częściowo inne partie, tj.: SDKPiL, KPP i PPS. Beneficjentem wielu efektów tej działalności było archiwum Wydziału Historii Partii przy KC PPR, w którym zgodnie z decyzjami partyjnego kierownictwa koncentrowano oryginalne dokumenty, także ze szczebla wojewódzkiego, wytworzone w okresie do 1944 r.

Słowa kluczowe: Wydział Historii Partii przy Komitecie Centralnym Polskiej Partii Robotniczej, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie, Wojewódzka Komisja Historii Partii, Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej, dokumentacja

W artykule przedstawiono zagadnienia związane z działalnością dokumentacyjną (dokumentacją) prowadzoną w latach 1946–1948 przez wyspecjalizowane struktury Komitetu Wojewódzkiego [dalej: KW] Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie: Wojewódzką Komisję Historii Partii [dalej: WKHP] i jego Archiwum. Stanowi on kontynuację badań nad aspektami archiwalnymi i dokumentacyjnymi PPR i PZPR¹ i jest rozwinięciem problemu zasygnalizowanego przez Janinę Kosonowską². Działalność dokumentacyjną definiuję za Tadeuszem Grygierem jako poszerzanie tradycyjnego aktowego zasobu archiwalnego o materiały innego typu i różnego pochodzenia (np. relacje, wspomnienia, fotografie, materiały ulotne, wycinki prasowe, ankiety osobowe itd.), których nie pozyskuje się w trybie nadzoru archiwów nad aktotwórcami, lecz zbiera się, wykorzystując jako rezerwuarij źródła, osoby fizyczne (np. świadków historii) i zbiory rozmaitych instytucji. Są pozyskiwane w postaci oryginalnych dokumentów bądź w formie kopii³. Ujęcie to rozwija definicję dokumentacji wprowadzoną w 1972 r. przez Międzynarodową Federację Dokumentacji, która obejmuje zbieranie, wybór i magazynowanie środków dowodowych oraz dokumentalnych⁴.

Działalność dokumentacyjna PPR miała wyraźne podłoże ideologiczne. Przez jej rezultaty wiodła droga do wykreowania obrazu partii jako kontynuatorki „postępowych” ruchów rewolucyjnych oraz siły, która walczyła o pokonanie niemieckiego okupanta przez Armię Czerwoną. To pozwalało jej legitymizować sprawowanie władzy w Polsce, a także wzmacniać poczucie ideowej wspólnoty wśród rosnących rzesz jej członków. W grę wchodził też wychowawczy walor „rewolucyj-

¹ T. Czarnota, *Początki Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie*, w: *Dzieje biurokracji*, t. 5, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin–Toruń–Włocławek 2013, s. 696–697.

² J. Kosonowska, *Wspomnienia i relacje w zasobie byłego Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie*, „*Studia Archiwalne*” 2004, 1, s. 133–134.

³ Szerzej zob. T. Grygier, *Zadania dokumentacyjne archiwów*, „*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*” 1980, 40, s. 52; 1980, 41, s. 5–6, 8, 11, 14.

⁴ Za: T. Grygier, *W sprawie definiowania pojęć archiwalnych*, w: *Problemy historii i archiwistyki*, red. T. Mencil, Lublin 1986, s. 276. W zakres tak rozumianej „dokumentacji” nie wchodzi opracowanie, wybór, rozpowszechnianie oraz wykorzystywanie środków dowodowych i dokumentalnych, które są zaliczane do „informacji”, względnie „informatyki”.

nej” historii⁵. Systematyczna działalność dokumentacyjna, także w wydaniu lokalnym była warunkiem koniecznym do jej odtworzenia.

Jej genezy można się doszukiwać w treści okólnika KC PPR z 30 marca 1945 r. normującego pracę wydziałów propagandy⁶. Komórkom tym polecono wykonać zadanie gromadzenia materiałów dla archiwum partyjnego, polegające na zebraniu dawnych archiwów partyjnych, gromadzeniu wspomnień, prasy konspiracyjnej i opisów akcji partyzanckich oraz gromadzeniu materiałów innych partii, zarówno sprzyjających PPR, jak i wrogich wobec niej. Zapisy te obrazują tematycznie-formalny zakres działalności dokumentacyjnej partii na szczeblu wojewódzkim. Podkreślenia wymaga wzmianka o przeznaczeniu gromadzonych materiałów, które miały trafić do Archiwum KC PPR. Znajdzie to później odbicie w kolejnych regulacjach. Nie oznaczało to jednak, że „teren” miał być zupełnie „ogołocoony” z dokumentacji, potrzebnej tam do prowadzenia działalności propagandowej i „uświadamiania” członków partii w kwestii historycznych dokonań PPR. Na miejscu zapewne miały pozostać kopie dokumentów. Dla zrealizowania tych celów m.in. w województwie lubelskim powołano prawdopodobnie u schyłku 1945 r. komisję historyczną⁷. Poza inspirowaniem pisania wspomnień do prasy nie zajmowała się ona działalnością dokumentacyjną.

Podstawą do prowadzenia zorganizowanej, systematycznej działalności dokumentacyjnej przez PPR była uchwała Sekretariatu KC z 23 maja 1946 r. powołująca do życia Wydział Historii Partii [dalej: WHP], który miał pokierować pracą nad historią PPR. W pierwszej kolejności trzeba było się zająć jej „podziemną” działalnością⁸. Ale zadanie to od początku interpretowano szerszej i nie zawężano go tylko do rekonstrukcji jej dziejów. Wśród trzech głównych wymiarów funkcjonowania WHP, obok pracy

---

⁵ Terenowy aktyw partyjny, co widać na przykładzie z Siedlec, bywał pouczany przez przedstawicieli Komitetu Wojewódzkiego PPR o tym, że powinien się zapoznać z historią partii. Zob. Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Komitet Powiatowy [dalej: KP] PPR w Siedlcach, sygn. 17, Protokół z ogólnego posiedzenia KM w Siedlcach z 15 VII 1945, k. 10. Na ten temat wypowiedział się instruktor KW, niebawem wyznaczony do funkcji I sekretarza KP w Siedlcach, Zygmunt Szymański.

⁶ Okólnik KC PPR w sprawie pracy wydziałów propagandy z 30 marca 1945, *PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. VIII 1944–XII 1945*, Warszawa 1959, s. 112–113.

⁷ T.P. Rutkowski, *Tworzenie zrębów mitu. Działalność Wydziału Historii Partii Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej na polu propagandy dziejów ruchu robotniczego*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014, s. 262.

⁸ Wskazuje na to ustęp tej uchwały dotyczący potrzeby uświadamiania członków partii zarówno w dziedzinie jej historii, jak i w najlepszych tradycjach ruchu robotniczego w Polsce. Zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Uchwała Sekretariatu KC PPR z 23 V 1946 w sprawie utworzenia Wydziału Historii Partii przy KC PPR, k. 1.

wydawniczej, wykładowej (popularyzacji historii partii), na pierwszym miejscu wymieniono gromadzenie dokumentów historycznych oraz analityczną pracę nad nimi⁹. Jeden z punktów uchwały zobowiązywał sekretarzy KW do powierzenia instruktorowi propagandy KW, jako dodatkowego obowiązku, zadania gromadzenia materiałów do historii partii z terenu województwa. Do wszystkich KW rozesłano uchwałę wraz z pismem WHP rozwijającym kluczowe kwestie organizacyjne i konkretyzującym zakres oraz tryb działalności dokumentacyjnej, która miała być realizowana na obszarze województwa. Pracownicy KW, mający zajmować się historią partii, mieli zacząć od „rozpracowania” jej dziejów w okresie niemieckiej okupacji. Zasugerowano, że w razie niemożności powierzenia tego zadania instruktorowi propagandy powinno się do niego wyznaczyć „towarzysza” z doświadczenia znającego ówczesną działalność partii. Przedmiotem zabiegów miały być obrazujące ją materiały, dokumenty, czasopisma, odezwy i fotografie oraz odnoszące się do niej wspomnienia „towarzyszy”. Nakazano też rozpocząć zbieranie materiałów, broszur i książek odzwierciedlających rozwój ruchu robotniczego w poprzednich okresach – od Wielkiego Proletariatu do Komunistycznej Partii Polski [dalej: KPP] włącznie¹⁰. Równolegle WHP poinformował najaktywniejszych w tamtym okresie członków partii o uchwale Sekretariatu KC z 23 maja tego roku, zobowiązującej ich do przekazania mu materiałów dotyczących ich pracy konspiracyjnej. Zapewniono ich, że w razie gdyby któreś z nich przedstawiały dla nich szczególną wartość, zostaną im przekazane ich odpisy lub fotografie¹¹. W tym posunięciu była wyraźna intencja zapewnienia dopływu do archiwum WHP dokumentacji także bez pośrednictwa powstających właśnie wojewódzkich struktur historyczno-archiwalnych. Identyczne wezwanie skierowano niebawem do szerszego grona odbiorców¹².

⁹ W WHP początkowo uważano (głos Reginy Kobryńskiej), że wojewódzkie komisje historyczne powinny się ograniczać do zbierania materiałów historycznych, bez ich analizowania. Tym miał się zajmować WHP (zob. Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], KC PPR, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady [wojewódzkich] wydziałów historii partii z 14 VII 1946, k. 1). Niebawem stanowisko to uległo ewolucji, o czym świadczy polecenie wojewódzkim komisjom historycznym opracowywania i publikowania broszur oraz innych opracowań historycznych. Zagadnienia te, jako wykraczające poza ramy działalności dokumentacyjnej, w niniejszym artykule pominięto.

¹⁰ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 190, Pismo okólne z WHP do I sekretarzy KW z 29 V 1946, k. 12.

¹¹ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do towarzysza X z 21 VI 1946, k. 59. W rozdzielniku tego pisma pojawiły się nazwiska m.in. lubelskich działaczy PPR, K. Sidora i S. Szota (*ibidem*, k. 60).

¹² APL, KW PZPR (II) w Lublinie, sygn. 4090, Pismo kierownik WHP R. Kobryńskiej do towarzysza X z 10 VII 1946, k. 8.

Jak wspomniano, na terenie poszczególnych województw głównymi wykonawcami zadań dokumentacyjnych miały być WKHP i archiwa KW [dalej: AKW] PPR. Normatywy kierownictwa partyjnego były mało precyzyjne w przedmiocie rozdziału między nimi tych kompetencji. Jedną z instrukcji wydanych dla AKW w 1946 r. precyzowała, że mają one zajmować się gromadzeniem akt wytwarzanych przez komitety i koła partyjne (w czasach podziemnej PPR nazywane komórkami), *eo ipso* nie powinny one gromadzić dokumentacji¹³. Ale instrukcja dla organizacji AKW z lipca tego roku powierzała im m.in. zadanie *par excellence* dokumentacyjne, jakim było gromadzenie aktualnie ukazującej się prasy partyjnej i materiałów ulotnych partii¹⁴. Z niespójnymi pod tym względem zapisami normatywów WHP korespondowały zapisy wewnętrznych opracowań WKHP i AKW. Przykładowo, we wspólnym dla tych dwóch komórek planie pracy (prawdopodobnie z 1947 r.) we fragmencie traktującym o komisji zawarto punkt dotyczący nawiązania kontaktu z przebywającymi na Ziemiach Zachodnich „towarzyszami” i uzyskania od nich wspomnień. Natomiast wśród zadań archiwum wymieniono zebranie materiałów dotyczących konspiracyjnej działalności kobiet-członków partii¹⁵. Obydwa zadania mają charakter działań dokumentacyjnych. Z kolei sprawozdanie AKW za okres lipiec–wrzesień 1946 r. informuje, że zajmowało się ono zbieraniem materiałów historycznych z czasów okupacji (prasy, materiałów ulotnych, rozkazów i raportów Gwardii Ludowej oraz Armii Ludowej, fotografii itp.)¹⁶, zaś w sprawozdaniu WKHP za kwiecień i maj 1947 r. znalazł się ustęp na temat skupienia jej całej uwagi na gromadzeniu bieżących materiałów partyjnych¹⁷. Te egzemplifikacje dowodzą, że w zakresie dokumentacji nie dokonano ścisłego rozdziału kompetencji między WKHP a AKW¹⁸. Wpływ na to miało też połączenie funkcji archiwisty i sekretarza komisji historycznej. To wraz z innymi czynnikami zaważyło na tym, że podział zadań dokumentacyjnych między wyżej wy-

¹³ *Ibidem*, Instrukcja o porządku przekazywania materiałów przez Wydziały Komitetów Wojewódzkich [PPR] do Wojewódzkich Archiwów, b.d. [VII/VIII 1946], k. 1.

¹⁴ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Instrukcja dla organizacji AKW [PPR] z 28 VII 1946, k. 12–13.

¹⁵ *Ibidem*, Plan pracy [W]KHP oraz AKW, b.d. [1947?], k. 22.

¹⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29; AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/9, Sprawozdanie z pracy wydziałów historii partii z poszczególnych województw z IX 1946, k. 1.

¹⁷ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP za okres IV–V [1947], k. 43.

¹⁸ Jest to argumentem za przedstawianiem razem ich wspólnych poczynań na tym polu.

mienionymi komórkami od początku był dość luźny, a pod koniec istnienia lubelskiego KW PPR stał się wręcz iluzoryczny.

W myśl pierwszych decyzji kierownictwa PPR, dotyczących jej terenowych struktur „historycznych”, działalność dokumentacyjną w każdym z województw miał prowadzić jeden funkcjonariusz jej aparatu. W KW PPR w Lublinie wyznaczono do tego zadania (od czerwca 1946 r.) Irenę Kozakównę, 20-letnią członkinię Związku Walki Młodych i PPR, absolwentkę Centralnej Szkoły Partyjnej [dalej: CSzP], z pewnym doświadczeniem zawodowym w instytucjach państwowych Polski Ludowej¹⁹. W KC rychło uznano, że złożenie na barki jednej osoby odpowiedzialności za powodzenie tej pracy może nie przynieść wymiernych rezultatów. Miało temu zaradzić powierzenie jej szerszym kolegom: wojewódzkim komisjom historii partii. Plan pracy WHP na okres 15 czerwca – 1 września 1946 r. wspominał o „ukształtowaniu” trzech takich komisji w Komitecie warszawskim (miejskim, lecz funkcjonującym na prawach KW) oraz w KW PPR w Warszawie i Łodzi²⁰. Ostatecznie z inicjatywy WHP powstały one w 8 województwach, gdzie PPR była organizacyjnie najsilniejsza, a w pozostałych wytypowano pełnomocników WHP²¹. W początkach lipca tego roku WHP wysłał do wszystkich KW zaproszenie na ogólnokrajową naradę WKHP i Pełnomocników WHP w KW²². Na zaproszeniu, które dotarło do KW PPR w Lublinie pojawił się ręczny dopisek „Rena”. W ten sposób domniemany autor tej dekretacji, I sekretarz Stanisław Szot, wskazał na Annę Pelc („Rena” to jej pseudonim z czasów okupacyjnych), znaną mu jeszcze z konspiracji, jako uczestniczkę tej narady i organizatorkę oraz przewodniczącą komisji. Jako jedna z liderek podziemnej PPR w powiecie kraśnickim spełniała wymagane przez partyjne kierownictwo kryterium „stażu” w partii za czasów niemieckiej okupacji. Decyzja o utworzeniu WKHP (w oryginale: Wydziału Historycznego) i powierzeniu jego kierownictwa „Renie” została przyjęta na posiedzeniu Sekretariatu KW PPR w Lublinie 8 lipca tego roku²³.

Na naradzie 14 lipca 1946 r. A. Pelc zabrała głos w sprawie perspektyw i trudności związanych ze zbieraniem historycznych materiałów na

¹⁹ Na temat Ireny Kozakówny zob. T. Czarnota, *Początki, passim*.

²⁰ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Plan pracy WHP na okres 15 VI – 1 IX 1946, k. 7.

²¹ T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007, s. 76.

²² APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo z WHP do I sekretarza KW w Lublinie i przewodniczącego WKHP z 8 VII 1946, k. 47.

²³ APL, KW PPR, sygn. 21, Protokół z posiedzenia Sekretariatu KW PPR w Lublinie z 8 VII 1946, k. 21.

swoim terenie²⁴. Podkreślając bogactwo historycznych tradycji ruchu robotniczego na Lubelszczyźnie, stwierdziła, że ci, którzy mogliby o nich kompetentnie opowiedzieć, byli rozproszeni po całym kraju. Dlatego pierwszym zadaniem przyszłej WKHP przy lubelskim KW PPR miało być skoncentrowanie się na zbieraniu dostępnych na miejscu „materiałów i raportów” oraz odnoszących się do tych zagadnień „wiadomości”, które można było uzyskać od ludzi (być może chodziło jej o relacje). Podkreśliła zarazem, że dużo materiałów partii z okresu okupacji jeszcze w 1944 r. przekazano do KC PPR.

Działalność WKHP przy KW PPR w Lublinie datuje się od 20 lipca 1946 r.²⁵ Jej członkami zostali: A. Pelc (członkini Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej), S. Szot, Paweł Dąbek (kierownik Wydziału Przemysłowego KW), Waław Rózga (wojewoda), Leon Radecki (komendant wojewódzki MO), Sara Nomberg, Paweł Ryczek, Regina Ziętkowa i I. Kozakówna (sekretarz komisji)²⁶. Komisja dzieliła się na 2 sekcje: ds. AL i, powstała w sierpniu tego roku, sekcję ds. KPP²⁷ (członkowie: S. Nomberg, P. Ryczek, R. Ziętkowa). Ze sprawozdania z początku 1949 r. wynikałoby, że mogły istnieć 3 sekcje, ale z nazwy wymieniono w nim tylko te 2²⁸. Do 18 września 1946 r. WKHP odbyła 2 posiedzenia (pierwsze 1 sierpnia tego roku), co oznaczałoby, że jej członkowie przynajmniej początkowo spotykali się raz w miesiącu²⁹. Z jej zebrań nie zachowały się protokoły. W związku z wyjazdami z Lublina S. Szota, L. Radeckiego³⁰ i R. Ziętkowej³¹ skład WKHP w latach 1947–1948 zmniejszył się o 1/3. W jej pracach od kwietnia do września 1947 r. nie uczestniczyła jej przewodnicząca A. Pelc, odbywająca kurs w CSzP w Łodzi³². Zaszła też zmiana na

²⁴ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady [wojewódzkich] wydziałów historii partii z 14 VII 1946, k. 4.

²⁵ *Ibidem*, sygn. 295/XIX/9, Sprawozdanie z pracy wydziałów historii partii z poszczególnych województw z IX 1946, k. 1. Aczkolwiek dokument z 1949 r. wskazuje datę 19 VII tego roku (zob. APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 1).

²⁶ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP i AKW PPR w Lublinie, b.d. [za okres IX–XI 1946], k. 27.

²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy [W]KHP za okres 20 VII – 18 IX 1946, k. 30.

²⁸ Jest tu mowa o tym, że komisja liczyła 9 osób oraz że w każdej sekcji były po 3 osoby. Zob. APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 1.

²⁹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP za okres 20 VII – 18 IX 1946, k. 30.

³⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 35.

³¹ APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 1.

³² T. Czarnota, *Kierownictwo pionu archiwalno-historycznego w Komitecie Wojewódz-*

stanowisku sekretarza komisji w związku z odejściem z pracy w KW archiwistki I. Kozakównej. W październiku 1947 r. zastąpiła ją Anna Pelc³³. Tak jak poprzedniczka, była jedynym etatowym pracownikiem sektora historyczno-archiwalnego KW³⁴.

Wykruszanie się składu komisji historycznej było jednym z symptomów słabnącej aktywności tego organu. Zaledwie po dwóch miesiącach w jej planie pracy znalazł się punkt dotyczący uaktywnienia obydwu sekcji ds. KPP i ds. AL, co sugeruje ich inercję³⁵. Od schyłku 1946 r. WKHP coraz rzadziej odbywała zebrania w związku z obciążaniem jej i tak zajętych członków dodatkowymi obowiązkami (np. przy akcji propagandowej przed wyborami do Sejmu³⁶). W sprawozdaniu z końca stycznia 1947 r. I. Kozakówna donosiła, że praca komisji utknęła w martwym punkcie, gdyż jej członkowie to ludzie zajmujący odpowiedzialne stanowiska, obarczeni licznymi obowiązkami. W ten sposób dała do zrozumienia, że nie mają oni czasu na czynny udział w jej pracach³⁷. Podobne sygnały zwróciły uwagę WHP na trudności funkcjonariuszy zbierających historyczne dokumenty. Prawdopodobnie dało to asumpt do wydania 1 kwietnia 1947 r. uchwały Sekretariatu KC, w której wzywano I sekretarzy KW do udzielania poparcia i pomagania komisjom historycznym oraz archiwistom KW w ich pracy³⁸. Apel ten najwyraźniej okazał się niewystarczający do powstrzymania postępującego uwiąznięcia WKHP przy KW PPR w Lublinie. Jego namacalnym świadectwem, oprócz braku protokołów z zebrań, jest też stan zachowania wewnętrznych dokumentów komisji historycznej. W 1946 r. sporządzała ona swe plany pracy, ale w 1947 r., oprócz planu na okres 1 lipca – 1 sierpnia tego roku, nie opracowała ich ani ona, ani też nie zrobiło tego AKW. W 1948 r. opracowało je tylko to ostatnie i to jedynie dla pierwszego półrocza tego roku. Jeśli cho-

---

kim PZPR w Lublinie w latach 1948–1956, w: *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015, s. 429–430.

³³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 137, Sprawozdanie Wydziału Propagandy przy KW PPR w Lublinie za wrzesień 1947 z 17 X 1947, k. 72; *ibidem*, sygn. 426, Lista płacy pracowników umysłowych KW za październik 1947, k. 29.

³⁴ Dlatego w niektórych dokumentach określano ją jako pracownika WHP lub jego instruktora. Zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 354, Wykaz pracowników KW, b.d. [22 I 1948], k. 56; *ibidem*, Wykaz aparatu partyjnego z województwa lubelskiego z 18 XI 1948, k. 63–64.

³⁵ *Ibidem*, sygn. 171, Plan pracy KHP przy KW na okres 20 IX 1946 – 1 I 1947, k. 24.

³⁶ T. Czarnota, *Początki*, s. 719.

³⁷ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady WHP i WKHP z 30 I 1947, k. 16.

³⁸ Uchwała Sekretariatu KC PPR w sprawie zadań pracy Wydziału Historii Partii z 1 kwietnia 1947, PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. I 1947–XII 1948*, Warszawa 1973, s. 52.

dzi o sprawozdania, WKHP sporządziła tylko 2 tego typu własne dokumenty³⁹. Między listopadem 1946 r. a lutym 1947 r. składała ona sprawozdania wspólnie z AKW. Brak zupełnie sprawozdań WKHP i AKW za marzec i okres od czerwca do grudnia 1947 r. W 1948 r. tylko AKW sporządzało własne sprawozdania. Daje to obraz dezorganizacji zauważalnej zapewne nie tylko w wymiarze raportowania o przebiegu prac dokumentacyjnych, lecz i w samym ich prowadzeniu. Z perspektywy początku 1949 r. oceniono, że WKHP w latach 1947–1948 pracowała bardzo słabo, dlatego że jej członkowie byli obłożeni innymi obowiązkami, a nie można było ich zastąpić innymi osobami, gdyż nowi ludzie nie mieliby porównywalnej orientacji w działalności konspiracyjnej partii, co czyniłoby ich niezdatnymi do prowadzenia pracy historycznej i wydawniczej⁴⁰. W związku z tym w realizacji zadań dokumentacyjnych punkt ciężkości stopniowo przesuwał się z tracącej na znaczeniu komisji historycznej na kierowniczkę AKW. Wiosną 1948 r. donosiła ona o głębokim kryzysie w funkcjonowaniu zdekompletowanej komisji, która nie przejawiała żadnej aktywności. Dla A. Pelc było to źródłem frustracji: „W związku z tem [sic!], że Komisja nie pracuje, całą pracę musi ciągnąć jedna osoba, tj. kierownik Archiwum, który sam nie jest w stanie odpowiednio przeprowadzić jednocześnie dwóch prac [...]”⁴¹. Sytuacja pod tym względem nie zmieniła się do końca istnienia PPR.

Jej kierownictwo, ustanawiając wojewódzkie komisje historyczne i archiwa, nie przewidziało istnienia analogicznych struktur na szczeblu powiatu lub gminy. Do powstania takowych doszło dopiero w czasach PZPR. W lubelskim KW PPR najwyraźniej zdawano sobie sprawę z trudności, jakie będzie sprawiało prowadzenie efektywnych działań dokumentacyjnych z Lublina. Zapewne dlatego postanowiono wciągnąć do pomocy „towarzyszy” z terenu i samorzutnie podjęto próbę stworzenia wyżej wymienionych struktur. Inicjatywa ta, co warto podkreślić, nastąpiła przed uformowaniem się WKHP i powstaniem AKW. Podstawą do tego była swoista interpretacja uchwały Sekretariatu KC z 23 maja 1946 r. Na początku lipca tego roku Wydział Propagandy KW PPR w Lublinie polecił sekretarzom komitetów powiatowych [dalej: KP], by do prowadzenia prac z zakresu zadań niedawno utworzonego WHP wytypowali instruktora propagandy lub innego pracownika komitetu. Chodziłoby o zbieranie materiałów dotyczących podziemnej PPR (dokumentów, czasopism,

³⁹ Odpowiednio na 20 VII – 18 IX 1946 i na kwiecień–maj 1947.

⁴⁰ APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 2.

⁴¹ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 35.

odezw, fotografii, wspomnień) oraz odnoszących się do ruchu robotniczego w poprzednich okresach (broszur, książek itp.), łącznie z Wielkim Proletariatem. Zebrane materiały miały być przesłane do KW⁴². Nie wiadomo, czy wszyscy sekretarze powiatowi podporządkowali się temu poleceniu⁴³. Znany mi przykład pozytywnej reakcji pochodzi z KP PPR w Chełmie. Decyzją jego plenum powołano tam w lipcu 1946 r. miejscowy „Wydział Historyczny”, który powierzono instruktorowi organizacyjnemu KP, Kazimierzowi Drozdowi⁴⁴. Cieszył się on dobrą opinią Wydziału Personalnego KW, jako „aktywny, dobry towarzysz, politycznie wyrobiony, mówca średni, dobry organizator, absolwent Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej i 3-tygodniowego kursu agitatorów wyborczych przy KW”⁴⁵. Nie wiadomo, w jakim zakresie i do kiedy angażował się on w prace na tym odcinku. Wątpliwe, by trwało to dłużej niż do sierpnia 1947 r., gdy objął funkcję kolportera⁴⁶. Czytelnictwo prasy partyjnej było zagadnieniem, na którym kierownictwu partii zależało bardziej niż na zbieraniu dokumentacji. Wydaje się wielce prawdopodobne, że nie doszło wtedy do stworzenia we wszystkich KP „Wydziałów Historycznych”, gdyż wówczas to z nimi kontaktowałyby się WKHP, na co nie znalazłem potwierdzenia. Inne przesłanki też to wykluczają⁴⁷.

Wkrótce po jej utworzeniu WKHP próbowała wciągnąć powiatowe struktury organizacyjne partii do realizacji zadań dokumentacyjnych. 11 sierpnia 1946 r. przesłała poszczególnym KP instrukcję dotyczącą obowiązkowego nadsyłania jej materiałów potrzebnych do realizacji prac nad historią PPR⁴⁸. Poinformowano, że nieodzowne jest zgromadzenie dokumentów charakteryzujących jej rozwój w czasie niemieckiej okupacji i w obecnym okresie. Dlatego zobowiązano każdy KP do dostarczenia materiałów z okresu okupacji (wydawnictw prasowych, odezw, pamiętników, protokołów z zebrań komórek PPR itp.), które z chwilą

---

⁴² *Ibidem*, KP PPR w Krasnymstawie, sygn. 38, Pismo okólne z Wydziału Propagandy KW do KP, b.d. [sprzed 8 VII 1946], k. 46.

⁴³ Poszukiwania informacji na ten temat w protokołach z zebrań KP PPR pod tym względem najbardziej obiecujących (z uwagi na wpływy PPR w tych powiatach w okresie okupacji) w Krasnymstawie, Kraśniku, Puławach i Włodawie z 1946 r. nie dały rezultatu.

⁴⁴ APL, KP PPR w Chełmie, sygn. 3, Protokół z posiedzenia KP z 19 VII 1946, k. 54.

⁴⁵ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 349, Charakterystyka absolwentów Szkoły Wojewódzkiej [PPR] z 18 III 1946, k. 48.

⁴⁶ *Ibidem*, KP PPR w Chełmie, sygn. 64, Sprawozdanie Wydziału Personalnego KP PPR w Chełmie za sierpień 1947, k. 59.

⁴⁷ Zwłaszcza stworzenie dopiero w 1949 r. systemu powiatowych Trójek Historii Partii.

⁴⁸ APL, KP PPR w Lublinie, sygn. 7, Pismo KHP do KP PPR w Lublinie z 11 VIII 1946, k. 12; *ibidem*, KP PPR w Krasnymstawie, sygn. 38, Pismo KHP do KP PPR w Krasnymstawie z 11 VIII 1946, k. 67.

otrzymania tego pisma należało zacząć systematycznie zbierać, oraz „Materiałów z okresu wyzwolenia” z lat 1944–1945 (protokołów posiedzeń KP i ich uchwał, protokołów posiedzeń komitetów gminnych, miejskich, dzielnicowych, folwarcznych i komórek, protokołów z odpraw oraz sprawozdań KP)⁴⁹. Można założyć, że jeśli ten apel spotkał się z jakimś odzewem, to z pewnością po jakimś czasie musiał on ulec osłabieniu. Wskazywałoby na to wystosowanie w połowie lipca 1947 r. przez kierownika Wydziału Propagandy KW Mikołaja Korolkę i I. Kozakównę (w imieniu WKHP) pisma okólnego do KP. Informowano w nim o – logicznie rzecz biorąc: wznowieniu czy kontynuacji – akcji kompletowania materiałów historycznych z okresu okupacji (1939–1944). W związku z tym, tak jak wcześniej, od I sekretarza KP zażądano zainicjowania ich zbierania na terenie podlegających im powiatów. Materiały miały nawiązywać do powstania i rozwoju luźnych, przed PPR-owskich organizacji wojskowych i politycznych oraz do funkcjonowania PPR, GL i AL. WKHP informowała o swym zainteresowaniu prasą, rozkazami, raportami, sprawozdaniami, fotografiami, a także starą bronią i elementami umundurowania. Zaznaczono też, że należy zażądać spisania wspomnień od aktywnych w tamtym okresie działaczy partyjnych. Podkreślono, że wskazany jest pośpiech, bo powodzenie działań dokumentacyjnych warunkuje szybkie opracowanie i wydanie drukiem materiałów o przeszłości PPR, a opóźnienie realizacji tego planu utrudni szeroką popularyzację partii jako inicjatorce walki orężnej o wyzwolenie narodowe. Materiały po skompletowaniu należało przelać komisji historycznej⁵⁰. Treść okólnika Wydziału Propagandy i WKHP mieli „przenieść w teren” I sekretarze KP. Wiadomo, że przynajmniej część z nich się do tego zastosowała. 18 września 1947 r. I sekretarz KP w Lubartowie Tadeusz Duda wysłał do sekretarzy terenowych kół PPR pismo, w którym, powołując się na okólnik i rozpoczęcie procesu kompletowania materiałów historycznych ilustrujących udział PPR w walce z okupantem w powiecie lubartowskim, polecił, by wszelkie posiadane materiały, takie jak: dawniej używana broń, fotografie, protokoły z zebrań itp. niezwłocznie przelać do siedziby KP⁵¹. Ponadto, należało sporządzić i dostarczyć notatki dotyczące dat, miejsc i osób biorących udział w walkach partyzanckich, podejmowaniu zrzutów, magazynowaniu broni itp. Do ich sporządzenia należało skłonić żyjących na danym terenie uczest-

⁴⁹ APL, KP PPR w Lublinie, sygn. 7, Instrukcja WKHP dla KP [województwa lubelskiego], b.d. [VIII 1946], k. 13.

⁵⁰ *Ibidem*, KP PPR w Łukowie, sygn. 27, Pismo okólnie z WKHP/Wydziału Propagandy KW PPR do KP z 16 VII 1947, k. 141.

⁵¹ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 193, Pismo I sekretarza KP w Lubartowie do sekretarzy kół PPR z 18 IX 1947 (przesłane do wiadomości Wydziału Propagandy KW), k. 186.

ników wspomnianych działań. T. Duda zaznaczył, że całą sprawę należy traktować jako bardzo ważną. Tak jak w poprzednim przypadku, na precyzyjne, czy choćby szacunkowe, ustalenia co do efektów tej akcji w skali województwa nie pozwala brak informacji na ten temat w aktach.

WKHP i AKW PPR realizowały działania dokumentacyjne w określonym porządku i trybie. Ich kierunki oraz istotniejsze szczegóły dotyczące sposobu ich prowadzenia komunikował im sprawujący nad nimi merytoryczny nadzór WHP. Odbywało się to korespondencyjnie bądź podczas ogólnokrajowych narad z udziałem ich przedstawicieli⁵². Do nich natomiast należało opracowywanie okresowych planów pracy i sprawozdań, które przekazywano „centrali”, czyli WHP do zatwierdzenia lub rozpatrzenia. Te, które tworzyły lubelskie struktury historyczno-archiwalne, obejmowały nieregularne odstępy czasowe, od jednego do czterech miesięcy. Za ich ostateczny kształt odpowiadała uprawniona do ich zatwierdzania WKHP, natomiast ich tworzeniem najprawdopodobniej zajmował się bezpośrednio sekretarz komisji i archiwista w jednej osobie. W schyłkowym okresie istnienia WKHP i AKW faktycznie był on w tym zakresie samodzielny.

Według sprawozdania WKHP za okres od lipca do września 1946 r. jej praca zaczęła się z chwilą otrzymania z WHP instrukcji⁵³. Nie jest jasne, o jaką (jakie?) instrukcję chodzi⁵⁴. W sierpniu tego roku WHP polecił lubelskiej WKHP sporządzić wykaz nazwisk działaczy partyjnych, dowódców partyzanckich i osób bezpartyjnych wspierających komunistyczne podziemie, a także zrobić zestawienie miejsc walk i akcji bojowych oraz lokali konspiracyjnych, w których drukowano prasę i przechowywano broń. Było to związane z przygotowaniem przyjazdu m.in. do województwa lubelskiego kierownika pracowni fotograficznej WHP, Maksymiliana Wrocławskiego. W związku z tym polecono też zawiadomić na czas ludzi wytypowanych do sfotografowania, przygotować środki lokomocji i podjąć inne konieczne dla powodzenia akcji fotografowania działania organizacyjne⁵⁵. W sprawozdaniu Wydziału Propagandy KW PPR w Lublinie za sierpień tego roku poinformowano, że komisja historycz-

⁵² Np. w czasie narady w lipcu 1946 r. poinformowano, że WKHP powinny zbierać oryginalne dokumenty, fotografie oraz wspomnienia uczestników minionych wydarzeń. Zob. AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady [wojewódzkich] wydziałów historii partii z 14 VII 1946, k. 1.

⁵³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy [W]KHP za okres 20 VII – 18 IX 1946, k. 30.

⁵⁴ Być może miano na myśli spełniające tę rolę bieżący plan pracy WHP oraz protokół z zebrania Komisji Historii Partii przy warszawskim KW PPR.

⁵⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP do WKHP z 8 VIII 1946, k. 18.

na przystąpiła do pracy nad kompletowaniem materiałów⁵⁶. Plon jej *circa* 2-miesięcznych poczynań stanowiło sporządzenie spisu aktywu z okresu okupacyjnego oraz wykazu ludzi i miejsc do sfotografowania, opracowanie (przeznaczonej do rozdania lub rozesłania) ankiety ułatwiającej mniej gramotnym „towarzyszom” spisanie wspomnień i nawiązanie pisemnego kontaktu z członkami PPR z czasów okupacji. 25 sierpnia 1946 r. odbyła się narada z udziałem 60 przedstawicieli aktywu z czasów konspiracyjnej działalności. Celem tego spotkania, które pierwotnie miało się odbyć przed 1 sierpnia tego roku, było właśnie zebranie materiałów historycznych⁵⁷. Zgodnie z zaleceniem WHP⁵⁸ rozdano jej uczestnikom ankiety dotyczące rozwoju lubelskiej organizacji „podziemnej” PPR, które na miejscu wypełnili i oddali. W tym okresie rozesłano poszczególnym „towarzyszom” otrzymany z WHP „Schemat zagadnień okresu okupacji 1939–1944 – tezy pomocnicze do zbierania materiałów do historii PPR” (więcej o nim w dalszej części artykułu). Zebrano pewną liczbę fotografii przedstawiających członków Komitetu Obwodowego i komitetów okręgowych PPR oraz dowództwa GL/AL⁵⁹. Fotograf-dokumentalista z WHP przebywał na terenie województwa lubelskiego najprawdopodobniej od sierpnia do września 1946 r.⁶⁰. Podczas jednego z wyjazdów w teren, do wsi Moniaki (gmina Urzędów, powiat kraśnicki) wraz z towarzyszącymi mu członkami WKHP, A. Pelc i L. Radeckim, doświadczył on sporych emocji. Akurat gdy wykonywano fotografie miejsc stoczonych przez AL z Niemcami, oddział podziemia niepodległościowego, według relacji A. Pelc, próbował uprowadzić członków tamtejszej ORMO. Zamiar ten miała udaremnić towarzysząca „dokumentalistom” eskorta⁶¹. O ile w tej relacji nie ma nieścisłości, wydarzenie to musiało poprzedzić spalenie części zabudowań w tej wsi (24 września 1946 r.) przez oddziały mjr. Hieronima Dekutowskiego ps. „Zapora”⁶². W tym czasie A. Pelc i I. Kozakówna

⁵⁶ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 137, Sprawozdanie Wydziału Propagandy KW za sierpień 1946 z 12 IX 1946, k. 20.

⁵⁷ APL, KW PPR, sygn. 21, Protokół z posiedzenia Sekretariatu KW PPR w Lublinie z 8 VII 1946, k. 21.

⁵⁸ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP z 29 VII 1946, k. 17.

⁵⁹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy [W]KHP za okres 20 VII – 18 IX 1946, k. 30.

⁶⁰ Por. AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/14, Dokument podróży z 24 VIII 1946 dla M. Wrocławskiego, k. 87; APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 443, Sprawozdanie WKKP za wrzesień z 2 X 1946, k. 27.

⁶¹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 443, Sprawozdanie WKKP za wrzesień 1946 z 2 X 1946, k. 27.

⁶² Zob. R. Wnuk, *Lubelski okręg AK, DSZ i WiN 1944–1947*, Lublin 2000, s. 415; *Akcje oddziałów „Zapory” w tajnych raportach UB – MO*, oprac. H. Pająk, Lublin 1996, s. 89–90.

miały zgromadzić materiały dotyczące konspiracyjnych komitetów PPR i dowództwa GL/AL z Lubelszczyzny pod kątem opracowania i publikacji biografii ich liderów: Michała Wójtowicza ps. „Zygmunt” i Aleksandra Szymańskiego ps. „Ali”⁶³. Między wrześniem a listopadem tego roku zebrano 12 wspomnień. Pozyskano też ręczny powielacz służący do drukowania pisma „Wola Ludu”, odznaczenie przyznane Anoniemu Paleniowi ps. „Jastrząb”, dowody osobiste partyzantów GL/AL i dowody osobiste (cytuję) „szpicli”, których zlikwidowali AL-owcy oraz noszone przez tych ostatnich na rękawach i czapkach trójkątne naszywki. Zebrano 53 fotografie, w tym grupowe partyzantów i indywidualne działaczy. Wykonano 20 fotografii obrazujących wybrane lokalizacje o znaczeniu historycznym⁶⁴. W październiku 1946 r., w związku z akcją propagandową przed wyborami do Sejmu, WHP zażądał od WKHP zebrania i przesłania do 20 października tego roku szczegółowych opisów i wspomnień dotyczących walk oraz akcji (m.in. bitew w lasach parczewskich i lipskich, zajęcia Józefowa, tzw. mordy, względnie zajścia w Borowie⁶⁵), a także wykazu i opisów działań oddziałów GL/AL oraz materiałów dotyczących Jana Sławińskiego ps. „Tyfus”, G. Korczyńskiego ps. „Grzegorz”, A. Palenia ps. „Jastrząb”, A. Szymańskiego ps. „Ali”, Stanisława Bieńka ps. „Szela”, W. Rózgi ps. „Stefan”, K. Sidora ps. „Kazik”, Franciszka Ojaka ps. „Krzemień” i P. Dąbka ps. „Paweł”⁶⁶. Na początku grudnia tego roku WHP polecił zebrać życiorysy, wspomnienia i fotografie członków partii z Lubelszczyzny, które wyróżniły się w działalności wymierzonej w okupanta i w budowaniu Polski „ludowej”. Planowano wydać broszurę na ten temat⁶⁷.

Na początku 1947 r. WHP polecił nadesłać spis członków konspiracyjnej PPR oraz systematycznie zbierać i dostarczać odnoszące się do niej teksty audycji radiowych oraz wycinki prasowe⁶⁸. W końcu stycznia tego roku w Warszawie odbyła się ogólnokrajowa narada przed-

⁶³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Plan pracy KHP przy KW na okres 20 IX 1946 – 1 I 1947, k. 24.

⁶⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy KHP i AKW PPR w Lublinie, b.d. [za okres IX–XI 1946], k. 27.

⁶⁵ Na temat tego sformułowania zob.: R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa – Armia Ludowa na Lubelszczyźnie 1942–1944*, w: *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa/ Armia Ludowa na ziemiach polskich 1942–1944/1945*, red. K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2013, s. 108.

⁶⁶ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do sekretarzy WKHP z 8 X 1946, k. 23.

⁶⁷ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo z WHP do WKHP z 3 XII 1946, k. 55.

⁶⁸ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do WKHP i kierowników AKW, b.d. [początek 1947], k. 28.

stawicieli WKHP, na której zastępca kierownika WHP Maria Turlejska poinformowała ich o potrzebie rozszerzenia zakresu działań dokumentacyjnych o materiały dotyczące SDKPiL, PPS i KPP⁶⁹. Przedstawicielka lubelskiej WKHP poinformowała wówczas o ostatnich osiągnięciach dokumentacyjnych: zebraniu 20 wspomnień i wykonaniu 80 zdjęć (zapewne byłych działaczy i partyzantów) oraz około 20 zdjęć z miejsc pamiątkowych. Zebrano też 12 wycinków z tzw. stroniczki historycznej w „Sztandarze Ludu”⁷⁰. W lutym tego roku komisja historyczna zebrała 21 wspomnień i 60 fotografii⁷¹. Po kilkumiesięcznej przerwie, w trakcie której gromadzono nowsze akta partyjne, zaplanowano wznowienie w czerwcu i lipcu 1947 r. systematycznego pozyskiwania historycznej dokumentacji z czasów okupacji⁷². WKHP miała się zająć zebraniem materiałów dotyczących wsi Grabówka⁷³ i Rzeczyca Ziemiańska z powiatu kraśnickiego⁷⁴, uzyskać bliżej nieokreślone dokumenty z WUBP, zebrać materiały dotyczące rad narodowych z tamtego okresu (dla opracowania i opublikowania na stroniczce historycznej „Sztandaru Ludu”), skompletować materiały do wydania dwóch broszur (pt. *Wielkie boje w Lasach Lipskich i Wspomnienia towarzyszy*) oraz przeprowadzić zbiórkę materiałów z tego okresu wśród aktywnych w czasach okupacyjnych „towarzyszy”⁷⁵. Rezultat tych planów jest nieznany, gdyż za ten okres sprawozdawczy, jak i za pozostałe miesiące 1947 r. brakuje sprawozdań WKHP i AKW. Są przesłanki ku temu, by uważać, że działania na tym polu były mało skuteczne. W czerwcu tego roku I. Kozakówna przebywała na urlopie⁷⁶. W tym czasie nie miał kto prowadzić działalności dokumentacyjnej. W drugiej połowie 1947 r. nie opracowywano planów pracy⁷⁷, z wyjątkiem jednego, na lipiec i sier-

⁶⁹ *Ibidem*, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady WHP i WKHP z 30 I 1947, k. 15.

⁷⁰ *Ibidem*, Protokół z narady WHP i WKHP z 30 I 1947, k. 16.

⁷¹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy WKHP i AKW za luty 1947 r., k. 33.

⁷² *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy KHP za okres IV–V [1947], k. 28.

⁷³ W zespole KW PZPR w Lublinie zachowało się odrębnie napisane opracowanie z 1 XII 1945 pt. „Historia wsi Grabówka” noszące sygn. AKW PPR o symbolu A XV – 1a (zob. APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2593, k. 11–12). Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, czy w wyniku tej akcji pozyskano ten powstały wcześniej materiał, czy też nim już dysponowano i planowano go jeszcze uzupełnić.

⁷⁴ Był on swego rodzaju bastionem PPR na Lubelszczyźnie w okresie okupacji, a Rzeczyca jedną z najważniejszych miejscowości na „mapie” PPR. Zob. R. Drabik, *op. cit.*, s. 106, 128.

⁷⁵ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP za okres IV–V [1947], k. 28.

⁷⁶ T. Czarnota, *Początki*, s. 720.

⁷⁷ *Ibidem*, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 1.

pień tego roku⁷⁸. Przewidywał on zebranie przez WKHP materiałów biograficznych ukazujących sylwetki A. Szymańskiego ps. „Ali”, M. Wójtowicza ps. „Zygmunt” i W. Marek ps. „Pola”, uzyskanie dokumentów z archiwum WUBP, zebranie materiałów na temat rad narodowych (w celu ich opublikowania), skompletowanie materiałów do wyżej wymienionych broszur i przeprowadzenie zbiórki materiałów z okresu okupacji. Większość punktów pokrywa się ze znanymi z wcześniejszego planu pracy, co wskazuje na opóźnienie w ich realizacji. To jednak nie przeszkodziło kierownikowi Wydziału Propagandy KW w pozytywnym zaopiniowaniu pracy instruktora historii partii, z której miał on się wywiązywać należycie⁷⁹. Prawdopodobnie jego orientacja w sytuacji na odcinku działań dokumentacyjnych była daleka od doskonałej.

Brak bieżących planów pracy nie zdezorganizował funkcjonowania WKHP. W ich zastępstwie komisja historyczna posługiwała się wcześniejszymi, nie w pełni zrealizowanymi, planami⁸⁰. Uzupełniały je polecenia WHP, jakie w tym okresie, bodajże częściej niż poprzednio, stamtąd płynęły. W lipcu 1947 r. do lubelskiego KW dotarło polecenie WHP dotyczące zebrania wspomnień od byłych członków SDKPiL⁸¹. Na początku sierpnia tego roku wysłał on wojewódzkim komisjom historycznym dwojakiemu rodzaju ankiety, odpowiednio dla eksczłonków konspiracyjnej PPR i GL/AL oraz byłych działaczy SDKPiL, PPS-Lewicy i PPS do 1918 r. Przewidywano zakończenie ankietyzacji w ciągu miesiąca⁸². Sprawę tę WHP traktował na tyle priorytetowo, że zakomunikowano I. Kozaków-
nie, iż powinna jej poświęcić cały swój czas i siły⁸³. W listopadzie tego roku WHP polecił wszystkim WKHP sporządzić i dostarczyć wykaz wsi zniszczonych za okupacji, które wyróżniły się w walkach partyzanckich GL/AL⁸⁴. Trwającą ankietyzację działaczy partii rewolucyjnych i partyzantów komunistycznych wkomponowano do planu pracy AKW na pierwszy kwartał 1948 r., przewidującego również zebranie materiałów o powstaniu i rozwoju PPR i GL/AL w poszczególnych powiatach wojewódz-

⁷⁸ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Plan pracy WKHP na okres 1 VII – 1 IX 1947, k. 9.

⁷⁹ *Ibidem*, sygn. 137, Sprawozdanie Wydziału Propagandy KW za czerwiec 1947 r. z 10 VII 1947, k. 59.

⁸⁰ APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 1.

⁸¹ *Ibidem*, KW PPR, sygn. 399, Zapis w dzienniku korespondencji przychodzącej dotyczący pisma o l.dz. 103/8/47 z 9 VII 1947, k. 18–19.

⁸² AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP do WKHP z 1 VIII 1947, k. 36.

⁸³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo z WHP do I. Kozaków-
nie z 11 IX 1947, k. 63.

⁸⁴ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do kierowników WKHP z 17 XI 1947, k. 95.

twa, życiorysów członków Komitetów Obwodowego i okręgowych PPR oraz wspomnień i fotografii członkiń oddziałów partyzanckich z Lubelszczyzny⁸⁵. Kierowniczka AKW przez pierwsze 2 miesiące 1948 r. koncentrowała się na zbieraniu ankiet. Odzew na tę akcję był jednak skromny. Na 80 rozprawionych do tego czasu kwestionariuszy (z których 10 wysłano do członków SDKPiL i PPS-Lewicy, a reszta trafiła do PPR-owców i GL/AL-owców), mimo wysyłania adresatom monitów, tylko 13 wróciło wypełnionych (w tym 2 dotyczyły członków PPS-Lewicy)⁸⁶. Ponadto, pozyskano 5 historycznych fotografii, 1 wspomnienie, wykonano 10 fotografii partyzantów i działaczy, pozyskano życiorysy J. Hołoda ps. „Kirpiczny”, W. Marek i M. Wójtowicza oraz zgromadzono sporo materiałów o powstaniu i rozwoju PPR i GL w powiecie chełmskim oraz nieco mniej dotyczących partii w powiatach krasnostawskim i włodawskim. Inne przedsięwzięcia nie przyniosły rezultatu. Próba uzyskania materiałów dotyczących zajęcia Józefowa przez GL 1 czerwca 1943 r. zakończyła się fiaskiem wskutek nieodnalezienia uczestników tej akcji. Zorganizowany w tym celu wyjazd w teren okazał się dodatkowo rozczarowujący, bo z oświadczeń mieszkańców Józefowa i byłych członków Batalionów Chłopskich wynikało, że owo wydarzenie w istocie nie miało dużego znaczenia. Nie udało się też zebrać materiałów o boju rąblowskim AL wskutek opieszałości indagowanych w tej sprawie jego uczestników. Plan pracy AKW na maj i czerwiec 1948 r. zakładał kontynuację wysiłków na rzecz zgromadzenia materiałów dotyczących boju rąblowskiego i akcji GL w Józefowie⁸⁷. W tym okresie zebrano 2 wspomnienia opisujące omawiany bój i walki w lasach lipskich oraz 3 „fragmenty” (relacje?) dotyczące oddziału GL/AL Bolesława Kowalskiego ps. „Cień”⁸⁸. W tym czasie kierowniczka AKW *gros* uwagi poświęcała pozyskiwaniu materiałów dotyczących wiosennych walk GL/AL z lat 1942–1944 i ustalaniu nazwisk ich uczestników. Zadanie to wiązało się z przedstawieniem ich do odznaczeń państwowych w związku z czwartą rocznicą walk w lasach lipskich i biłgorajskich⁸⁹. Zwiastowało to rozszerzenie w niedalekiej przyszłości zadań sektora historyczno-archiwalnego na sprawy szeroko rozumianej opieki nad byłymi działaczami („weteranami”) tzw. ruchu rewolucyjnego.

W czerwcu 1948 r. WHP polecił WKHP sporządzić i w ciągu 2 tygodni dostarczyć wykaz poległych za okupacji członków PPR i GL/AL. Pod-

⁸⁵ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Plan pracy AKW na okres 1 I – 1 IV 1948, k. 25.

⁸⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 34.

⁸⁷ *Ibidem*, Plan pracy AKW na okres 1 IV – 1 VI 1948, k. 26.

⁸⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 V – 18 VI 1948, k. 37.

⁸⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 V – 18 VI 1948, k. 37; *ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 35.

kreślono, że sprawę tę jako pilną kazał traktować Sekretariat KC. Danych należało poszukać nie tylko w aktach znajdujących się w AKW i w Wydziale Personalnym KW, lecz także w materiałach Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację oraz w dokumentach komisji kwalifikacyjnych przy radach narodowych⁹⁰. Na przełomie czerwca i lipca 1948 r. A. Pelc była na urlopie⁹¹. Tak jak w przypadku I. Kozaków-ny, okres ten zaznaczył się zerową aktywnością na odcinku dokumentacji, bo poza nią nikt już się tym nie zajmował. Zadania dokumentacyjne AKW wyznaczone na sierpień i wrzesień tego roku miały doprowadzić do zebrania materiałów dotyczących akcji „Orła” na pociąg pod Zaklikowem we wrześniu 1943 r., boju w lesie bonieckim (powiat krasnostawski), boju stoczonego przez „Wicka” w lesie gościeradowskim 27 lipca 1944 r., walk „Fiodora” w lasach parczewskich jesienią 1942 r. i akcji „Maksyma” na pociąg w Rudkach (powiat kraśnicki) w kwietniu 1943 r. Należało też ustalić daty powstania poszczególnych oddziałów GL/AL, ich skład osobowy oraz zrobić spis przeprowadzonych akcji bojowych⁹². Udało się zebrać po 2 opisy dotyczące Rudek i Gościeradowa oraz opis akcji, w której zginął Feliks Kozyra ps. „Błyskawica”. Ustalono też 2 kolejne nazwiska dowódców GL/AL. Do 12 z nich, których adresami już dysponowano, wysłano pisma dotyczące nadesłania materiałów o działalności ich oddziałów. Gromadzenie ankiet nadal przebiegało opieszale z uwagi na nieobecność na terenie województwa wielu z tych, do których miały być skierowane, a także z powodu widocznej u wielu adresatów niechęci do spisowywania faktów ze swej przeszłości. Próby zakończenia ankietyzacji działaczy A. Pelc podejmowała do końca 1948 r. i w następnym roku⁹³. Według stanu na 1 marca 1949 r. plon akcji ankietowej przedstawiał się następująco: na ogółem 102 rozesłane kwestionariusze zwrotnie napłynęły 22, co oznaczało wykonanie planu w ok. 22%, z czego 19 wypełnili byli członkowie PPR i GL/AL, 2 byli działacze PPS i 1 ekscyzjonka SDKPiL⁹⁴.

Na początku września 1948 r. WHP zlecił kierownikom AKW wykonanie prac propagandowych związanych z przygotowywanym połączeniem

⁹⁰ *Ibidem*, Pismo WHP do Referatu [sic] Historii Partii przy KW z 17 VI 1948, k. 63.

⁹¹ APL, KW PPR, sygn. 397, Zapis w dzienniku korespondencyjnym Wydziału Personalnego KW dotyczący karty urlopowej A. Pelc z 21 VI 1948, poz. 921, k. 197–198.

⁹² *Ibidem*, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 V – 18 VI 1948 z 10 VIII 1948, k. 37.

⁹³ Do niektórych adresatów ankiety A. Pelc rozsyłała ponaglenia jeszcze w początkach 1949 r. Zob. APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2734, Pismo A. Pelc do „towarzysza” Kozimka(?) z Lipian z 3 II 1949, k. 6.

⁹⁴ *Ibidem*, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 4.

PPR i PPS, tzn. opracowanie tradycji, do której miała nawiązywać przyszła „zjednoczona partia klasy robotniczej”. Należało do tego wciągnąć historyków – naukowców i nauczycieli oraz studentów nauk politycznych, historycznych i społecznych. WHP oczekiwał spisu ich nazwisk oraz wykazu „starych” działaczy ruchu robotniczego, którzy, z jednej strony, mieliby wspomóc tę akcję swymi wspomnieniami, a z drugiej, służyliby jako konsultanci⁹⁵. Z poślizgiem, wynikającym zapewne z równoległej realizacji innych równie pilnych zajęć, A. Pelc w imieniu WKHP wysłała w teren informację o potrzebie opracowania tradycji mającej wkrótce powstać partii. Zwróciła się do sekretarzy KP, by zebrali dane na temat mieszkających w poszczególnych powiatach historyków, wykazujących zainteresowanie ruchem robotniczym w okresie 1864–1944⁹⁶. Polecono im też zebrać i dostarczyć do KW wykaz „starych” działaczy tego ruchu. Chociaż główną intencją inicjatorów tej akcji było doprowadzenie do powstania opracowań ukazujących wspomniane tradycje, chodziło też o wykonanie pewnych działań dokumentacyjnych (wskazuje na to np. ustęp dotyczący byłych działaczy), wręcz warunkujących powodzenie tamtego zadania. Odzew na ten apel był najwyraźniej słaby i do końca 1948 r. nie uporano się z zebraniem materiału. Świadczy o tym to, że w lutym 1949 r. wszystkie KP PZPR monitowano w sprawie nadesłania wykazu nauczycieli-historyków („marksistów”) i działaczy partyjnych, wyznaczając dzień 15 lutego tego roku jako termin wywiązania się z tego zadania⁹⁷.

Dnia 11 września 1948 r. WHP polecił wojewódzkim komisjom historycznym wszczęcie prac przygotowawczych mających zaowocować cyklem publikacji dotyczących okresu okupacji. W ich ramach należało sporządzić wykaz oddziałów GL/AL operujących w danym obwodzie PPR, opracować ich historię (tj. ustalić daty i okoliczności powstania, teren działania, nazwiska i pseudonimy dowódców oraz stan uzbrojenia) z wyszczególnieniem wykonanych akcji bojowych (z danymi, takimi jak miejsce, data, dowódca i uczestnicy, siły wroga, straty własne i wroga, odznaczeni) oraz scharakteryzować etap przejścia działaczy PPR/AL do pracy po tzw. wyzwoleniu (zajęte stanowiska). Podobnie miała być opisana historia rad narodowych – należało wskazać daty, miejsca, nazwiska organizatorów i skład, opisać udział PPR, AL, SL, RPPS oraz ewentualnie

⁹⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne WHP do kierowników AKW z 1 IX 1948, k. 46.

⁹⁶ APL, KP PPR w Lubartowie, sygn. 23, Pismo kierownik AKW do sekretarza KP PPR w Lubartowie T. Dudy z 20 XI 1948, k. 453.

⁹⁷ *Ibidem*, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2734, Pismo instruktora historii partii/ WKHP do KP PZPR w województwie lubelskim z 4 II 1949, k. 8.

AK w ich tworzeniu, stosunek ludności do rad i ich działalność oraz przejście rad do funkcjonowania w warunkach legalności⁹⁸. Wspomniane pismo zostało przez A. Pelc, po lekkim retuszu, rozesłane do terenowych instancji PPR w celu wciągnięcia ich do realizacji owego zadania⁹⁹. Termin wykonania prac WHP wyznaczył na 31 grudnia tego roku, później można było jedynie dostać uzupełnienia. Zalecono maksymalną dokładność. Stosując się do wytycznych, kierowniczka AKW zajęła się zbieraniem materiałów do owych zagadnień¹⁰⁰. Z WHP nadeszło wkrótce nowe zlecenie. Na początku października 1948 r. poinformował on o przygotowaniu dla byłych członków KPP specjalnej ankiety i w związku z tym nakazywał referentom historii partii [sic!] z poszczególnych KW sporządzić spis jej aktywistów. Ponadto, należało zrobić rozeznanie w materiałach dotyczących tej partii znajdujących się w WUBP, sądach, więzieniach i urzędach wojewódzkich oraz bibliotekach¹⁰¹. Wyznaczono na to zaledwie miesiąc (do 1 listopada 1948 r.). Biorąc pod uwagę to, że w toku realizacji były inne zadania, trudno nie uznać, że kierującą AKW PPR w Lublinie A. Pelc w bardzo wysokim stopniu obciążano zadaniami dokumentacyjnymi.

W październiku i listopadzie 1948 r. A. Pelc usiłowała zbierać materiały dotyczące powstania i działalności oddziałów GL/AL, jednakże nie odnotowała na tym polu sukcesów. Wysłała w tej sprawie 23 pisma do ich byłych dowódców, ale odpowiedzi przysłało tylko trzech. Ponadto, jakość otrzymanych materiałów pozostawiała wiele do życzenia, ponieważ były pozbawione wielu istotnych danych umożliwiających orientację w działalności tych oddziałów. W rezultacie, musiała dopraszać się o nanieśenie uzupełnień, co opóźniało wykonanie zadania. Na słabe wyniki tej akcji wpływała niemożność ustalenia miejsc pobytu wielu potencjalnych informatorów oraz to, że część z odgrywających ważniejszą rolę dowódców partyzanckich poległa przez końcem niemieckiej okupacji. Mimo trudności akcja miała być kontynuowana do końca grudnia 1948 r.¹⁰². W tym miesiącu kierowniczka AKW w dalszym ciągu starała się gromadzić materiały dotyczące konspiracyjnej działalności partii i rad

⁹⁸ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne WHP do WKHP z 9 IX 1948, k. 43–44. Pismo o tej treści ostatecznie trafiło do KW z datą 11 IX. Por. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo okólne WHP do WKHP z 11 IX 1948, k. 64–65.

⁹⁹ Nazwisko i funkcję kierownika WHP Tadeusza Daniszewskiego zastąpiono nowymi danymi nadawcy: referent KHP KW PZPR [sic!] A. Pelc. Zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo okólne WHP do WKHP z 11 IX 1948, k. 65.

¹⁰⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za sierpień i wrzesień 1948 r. z 13 X 1948, k. 39.

¹⁰¹ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne WHP do WKHP z 1 X 1948, k. 45.

¹⁰² APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za październik i listopad 1948 r. [z 11 XII 1948], k. 41.

narodowych oraz działalności oddziałów GL/AL na terenie województwa lubelskiego. Do AKW trafiły wtedy jedynie uzupełnienia zebranych wcześniej materiałów na temat oddziałów Juliana Karczmarczyka ps. „Lipa” i Stanisława Gajusia. Nie udało się dotrzymać terminu 31 grudnia tego roku wyznaczonego na zakończenie prac przygotowawczych nad zaplanowanymi publikacjami poświęconymi tym zagadnieniom. Zaważyło na tym nieuzyskanie wystarczającej ilości materiałów źródłowych od byłych dowódców partyzantki i organizatorów struktur partyjnych¹⁰³.

To, w jaki sposób realizowano zadania dokumentacyjne, było odbiciem stosowania określonych metod i technik. Za ich opracowanie i rozpowszechnienie wśród WKHP i AKW odpowiadał WHP. Pierwsze informacje na temat sposobu prowadzenia tych zadań pojawiły się w jego piśmie z 29 maja 1946 r. Wszystkim komitetom wojewódzkim polecono obwieścić fakt utworzenia WHP na naradach z udziałem członków partii i uczestników walk zbrojnych w okresie okupacji oraz poinformować ich o obowiązku przesyłania mu posiadanych historycznych materiałów. Poza tym, funkcjonariusze KW PPR oddelegowani do zadań dokumentacyjnych mieli sporządzić spis członków PPR i GL/AL, aby wciągnąć ich do pracy przy zbieraniu materiałów i pisania wspomnień¹⁰⁴. Liczono na spontaniczny odzew zdyscyplinowanych członków partii, którzy mieli przyjąć na siebie role ofiarodawców dokumentów i autorów wspomnień. Wzorcem do prowadzenia przez wojewódzkie komisje historii partii prac dokumentacyjnych był przekazany poszczególnym KW plan pracy WHP na okres 15 czerwca – 1 września 1946 r. Wytyczał on zakres chronologiczno-przedmiotowy działań dokumentacyjnych w punkcie dotyczącym gromadzenia materiałów do ruchu robotniczego do 1939 r. i z okresu podziemnej działalności PPR. Unaoczniał potrzebę nawiązania kontaktu z realizującymi podobne zadania organizacjami i instytucjami, takimi jak: komisja historyczna PPS¹⁰⁵, Związek Byłych Więźniów Politycznych, Związek Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację, Instytut Pamięci Narodowej i Biuro Historyczne WP oraz zwrócenia się o materiały historyczne do organów bezpieczeństwa i WP. Wskazywał też ścieżkę postępowania w gromadzeniu dokumentów historycznych i wspomnień, które należało zacząć od ułożenia spisu członków partii, od których chciano uzyskać owe materiały,

¹⁰³ *Ibidem*, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2737, Sprawozdanie z pracy AKW PPR za XII 1948 z 5 II 1949, k. 1.

¹⁰⁴ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 190, Pismo okólne z WHP do I sekretarza KW z 29 V 1946, k. 12.

¹⁰⁵ Komisja Archiwalno-Historyczna przy Referacie Historyczno-Archiwalnym CKW PPS działała od lutego 1946 r. Zob. T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne*, s. 75.

następnie trzeba było się do nich zwrócić listownie z prośbą o ich przekazanie. Przewidziano zorganizowanie w kilku miastach (m.in. w Lublinie) kolektywnego stenografowania wspomnień „towarzyszy”¹⁰⁶. Wskazówki te były wykorzystywane w działalności dokumentacyjnej struktur historyczno-archiwalnych KW PPR w Lublinie. Sprawozdanie AKW za lipiec–wrzesień 1946 r. informuje o sporządzeniu spisów osób dysponujących materiałami historycznymi, wysłaniu im wiadomości o powstaniu WKHP i o obowiązku zdania posiadanych materiałów¹⁰⁷. Z przyczyn obiektywnych nie korzystano z sugestii dotyczącej stenografowania. Do końca istnienia WKHP i AKW PPR w Lublinie tylko dwa razy stenografowano wspomnienia¹⁰⁸. Wynikało to z braku stenotypistki, na co I. Kozakówna parokrotnie się uskarżała¹⁰⁹.

Latem 1946 r. do poszczególnych WKHP przesłano protokół z pierwszego posiedzenia komisji historycznej przy warszawskim KW PPR „w celu wymiany doświadczeń”, jak informował dopisek¹¹⁰. Ujęto w nim uzasadnienie podejmowania działalności dokumentacyjnej i podział podstawowych zadań komisji, takich jak: sporządzenie wykazu osób i miejsc do sfotografowania, zredagowanie kwestionariusza wspomagającego osoby dyktujące swoje wspomnienia, zwołanie narady, na której miało dojść do stenografowania wspomnień, wprowadzenie w „Głosie Ludu” stałej stroniczki historii PPR. Intencją WHP było zaprezentowanie dzięki temu dokumentowi modelowego sposobu definiowania zadań i wskazanie trybu funkcjonowania komisji historycznych. W krąg ich zadań wprowadzał też referat przewidziany programem ogólnokrajowej narady WKHP 14 lipca 1946 r. Swoje dotychczasowe doświadczenia i plany na przyszłość miały tam również zaprezentować komisje historyczne z obu warszawskich komitetów oraz KW PPR w Łodzi i Katowicach. Zapraszani na naradę zostali jednocześnie poproszeni o przygotowanie się do dyskusji na temat optymalnego gromadzenia materiałów do historii podziemnej PPR¹¹¹.

¹⁰⁶ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Plan pracy WHP [przy KC] na okres 15 VI – 1 IX 1946, k. 7–8.

¹⁰⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

¹⁰⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy WKHP i AKW za styczeń 1947, k. 32; *ibidem*, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 2.

¹⁰⁹ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/9, Sprawozdanie z pracy wydziałów historii partii z poszczególnych województw w września 1946 r., k. 1; *ibidem*, Sprawozdanie z pracy komisji historii [partii] i archiwów poszczególnych województw za okres 5 X – 5 XI 1946, k. 5.

¹¹⁰ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Protokół z posiedzenia komisji historycznej Komitetu Warszawskiego PPR z 12 VI 1946, k. 44–45.

¹¹¹ *Ibidem*, Pismo z WKHP do I sekretarza KW w Lublinie i przewodniczącego WKHP z 8 VII 1946, k. 47.

Dołożono starań, by przybyli na naradę działacze zostali właściwie uświadomieni co do roli komisji historycznych. Zadanie to wziął na siebie obecny na niej Józef Berman, wypowiadając się na temat metodologii historii partii. Ta ostatnia, według niego, to nie kolekcjonerstwo, zbieranie faktów. Jej rolą jest bycie „organizatorem świadomości mas”, co wymaga ideowego oceniania i objaśniania zebranego materiału faktograficznego. Zaakcentował on potrzebę pogłębienia wykształcenia marksistowskiego „towarzyszy” zbierających materiały do historii partii¹¹².

W lipcu 1946 r. kierownik WHP Regina Kobryńska wysłała m.in. do Lublina opracowany przez Marię Turlejską „Schemat zagadnień okresu okupacji 1939–1944 – tezy pomocnicze do zbierania materiałów do historii PPR”, który miał ułatwić zbieranie materiałów z tamtych lat i pisanie wspomnień¹¹³. Liczył on 19 stron¹¹⁴. WHP poprosił o odesłanie uwag odnoszących się do ujętych w „Schemacie” koncepcji i faktów. Lubelska WKHP otrzymała kilka jego kopii (przypuszczalnie na miejscu wykonano ich więcej), aby można je było rozproszyc wśród byłych uczestników komunistycznego ruchu oporu i dzięki temu otrzymać od nich wspomnienia. „Schemat” rozesłano między poszczególnych, niewymienionych z nazwisk, „towarzyszy”¹¹⁵. Zrobiła to z końcem lipca tego roku A. Pelc, podkreślając przy tym, że nie jest to materiał ostatecznie zredagowany. Poprosiła o uwagi dotyczące ujętych w nim faktów i koncepcji oraz o przekazanie dotyczących tego okresu materiałów i wspomnień. Zaznaczyła, że są one przeznaczone dla WHP¹¹⁶. Prawdopodobnie w tym samym czasie inni „towarzysze”, uznani za nieco słabszych intelektualnie, zamiast owego „Schematu” otrzymali z tego samego źródła ankietę do wypełnienia, wedle zamysłu jej autorów mającą przynieść „pewien materiał do pracy nad historią partii”¹¹⁷. Także w lipcu 1946 r. WHP przekazał za pośrednictwem WKHP osobną ankietę skierowaną do członków komunistycznych organizacji polityczno-wojskowych działających przed utworzeniem PPR. Jednocześnie zwrócono się do nich o przekazanie posiadanych wydawnictw, dokumentów i innych materiałów oraz

¹¹² AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/4, Protokół narady wydziałów historii partii z 14 VII 1946, k. 2–3.

¹¹³ *Ibidem*, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP z 29 VII 1946, k. 17.

¹¹⁴ APL, KW PZPR (II) w Lublinie, sygn. 4090, „Schemat zagadnień okresu okupacji 1939–1944 – tezy pomocnicze do zbierania materiałów do historii PPR”, k. 10–29.

¹¹⁵ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

¹¹⁶ *Ibidem*, KW PZPR (II) w Lublinie, sygn. 4090, Pismo okólne przewodniczącej WKHP do towarzysza X z 31 VII 1946, k. 9.

¹¹⁷ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

wspomnień obejmujących działalność w nich i w PPR¹¹⁸. W lutym 1947 r. WHP rozprosił kalendarz dat historycznych, mający stanowić materiał pomocniczy dla „towarzyszy” z terenu podejmujących trud spisania wspomnień¹¹⁹.

Planując przeprowadzenie w 1947 r. ankietyzacji byłych działaczy partii rewolucyjnych i komunistycznych partyzantów, WHP dokonał swego „przygotowania artyleryjskiego”, zwracając się za pośrednictwem Wydziału Personalnego KC do Wydziałów Personalnych KW o udzielenie archiwistom partyjnym pomocy w sporządzeniu spisu osób, do których miały trafić ankiety. Informacja o tym dotarła też do archiwów KW PPR¹²⁰. W sierpniu tego roku otrzymały one z WHP „referat” z metodami zbierania relacji¹²¹. Wydaje się prawdopodobne, że chodzi o opracowanie pt. „Zbieranie ankiet”, odnoszące się do zbierania przez WHP materiałów do historii ruchu robotniczego w Polsce i historii Polski w latach 1939–1947. Obszernie opisuje ono metodykę pozyskiwania relacji od świadków historii w drodze ankietowania¹²². W tym samym czasie do AKW PPR w Lublinie dotarły formularze wyżej wymienionych ankiet przeznaczone do rozproszania wśród byłych członków PPR i GL/AL oraz SDKPiL, PPS-Lewicy i PPS do 1918 r.¹²³. Notabene akcja ankietyzacji byłych działaczy partyjnych i partyzantów pokazała, że w WHP nie zawsze wyrozumiale podchodzono do trudności doświadczanych przez funkcjonariuszy działających „po linii” historii partii. I. Kozakówna sygnalizowała problem ze skompletowaniem listy byłych członków organizacji, dla których była przeznaczona ankieta. W odpowiedzi na jej pismo w tej sprawie z 1 września 1947 r. WHP odesłał ją do kartotek Wydziału Personalnego KW, upominając ją, że to z jej strony powinna wyjść inicjatywa i że nie może ona oczekiwać, że ów wydział sam się do niej zgłosi¹²⁴.

Kłopot stanowiło nie tylko zestawienie nazwisk osób, do których należało się zwracać o wspomnienia lub inne materiały, lecz także ustale-

¹¹⁸ *Ibidem*, KW PZPR (II) w Lublinie, sygn. 4090, Pismo kierownik WHP do towarzysza X z 14 VII 1946, k. 5; *ibidem*, Ankieta dotycząca organizacji podziemnych, które przystąpiły do PPR, k. 6–7.

¹¹⁹ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do towarzysza X z 19 II 1947, k. 92.

¹²⁰ Por. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 365, Pismo z Wydziału Personalnego KC do Wydziału Personalnego KW PPR w Lublinie z 3 VII 1947, k. 111; AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/14, Pismo okólne z WHP do kierowników archiwów KW z 3 VII 1947, k. 333.

¹²¹ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP do WKHP z 1 VIII 1947, k. 36.

¹²² APL, KW PZPR (II) w Lublinie, sygn. 4090, Zbieranie ankiet, k. 34–39.

¹²³ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP do WKHP z 1 VIII 1947, k. 36.

¹²⁴ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo z WHP do I. Kozakówny z 11 IX 1947, k. 63.

nie ich aktualnych adresów¹²⁵. Wyzwaniem było także wyegzekwowanie wspomnień, nawet od tych „towarzyszy”, którzy zadeklarowali ich napisanie¹²⁶. Sytuacja na tym odcinku trochę się poprawiła w drugiej połowie 1948 r. w związku z powiązaniem spisywania wspomnień z przyznawaniem odznaczeń byłym działaczom i uczestnikom ruchu oporu. Jak donosiła kierownik AKW: „Zaznaczyć należy, że zainteresowanie się Komisją naszej sprawą odznaczeniową związało wielu towarzyszy z Komisją i sprawami historycznymi. Chętniej teraz przychodzą i piszą wspomnienia, a nawet zachęcają innych do pisania”¹²⁷. To pokazuje, że motywacja ideowa nie była mocną stroną tych „towarzyszy”.

Lubelska WKHP nie tylko korzystała ze wskazówek otrzymanych z WHP. Sporządzała też we własnym zakresie instrukcje przeznaczone dla potencjalnych dostawców dokumentów. Latem 1946 r. opracowała krótki schemat historii lubelskiej organizacji PPR i GL „dla ułatwienia pracy towarzyszom” przystępującym do pisania wspomnień¹²⁸. Wraz z przekazanym komitetom powiatowym PPR w województwie lubelskim poleceniem zbierania materiałów z okresu okupacji (połowa lipca 1947 r.) WKHP udzieliła im praktycznej porady dotyczącej trybu, w jakim należało działać. Działania dokumentacyjne powinny być zacząć od przygotowania wyciągu z ewidencji członkowskiej, co miało umożliwić zorientowanie się w tym, do kogo się w tej sprawie należało zwrócić¹²⁹.

Instrukcja WHP dla organizacji archiwów KW PPR z lipca 1946 r. przewidywała, że wszelkie dokumenty historycznego rozwoju PPR, wytworzone do 1944 r. oraz dotyczące ruchu robotniczego we wcześniejszym okresie, należy natychmiast „pewną okazją” lub pocztą organów bezpieczeństwa przysyłać do archiwum WHP. Dla potrzeb WKHP na miejscu mogły pozostać jedynie odpisy¹³⁰. WKHP i AKW starały się na

¹²⁵ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za październik i listopad 1948 r. [z 11 XII 1948], k. 41.

¹²⁶ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/9, Sprawozdanie z pracy wydziałów historii partii z poszczególnych województw z września 1946 r., k. 1; APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 34; *ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 V – 18 VI 1948, k. 37; *ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za sierpień i wrzesień 1948 r. z 13 X 1948, k. 39.

¹²⁷ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo kierownik AKW do WHP z 10 VIII 1948, k. 36.

¹²⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy [W]KHP za okres 20 VII – 18 IX 1946, k. 30. Być może jest on identyczny z ujętym jako ostatnia pozycja zapisu w księdze inwentarzowej AKW „Schematem PPR”. Zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 199, k. 333.

¹²⁹ APL, KP PPR w Łukowie, sygn. 27, Pismo okólne z WKHP/Wydziału Propagandy KW do KP PPR w Łukowie z 16 VII 1947, k. 141.

¹³⁰ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Instrukcja dla organizacji archiwum KW z 28 VII 1946, k. 14.

bieżąco zaspokajać zapotrzebowanie „centrali” na historyczne dokumenty. Do WHP przesłano protokół z narady aktywu z 25 sierpnia 1946 r. i listę jej uczestników, wykaz partyzantów GL/AL oraz wykaz miejscowości, które należało sfotografować¹³¹. We wrześniu tego roku, przy okazji wezwania kierowników AKW na szkolenie, WHP zażądał od nich przywiezienia zgromadzonych do tej pory przez WKHP i AKW dokumentów oraz materiałów dotyczących konspiracyjnej działalności PPR¹³². W październiku 1946 r. WHP zwrócił się do I. Kozak i A. Pelc o przesłanie materiałów dotyczących akcji bojowych oraz walk w lasach parczewskich i lipskich, akcji w Józefowie, zajścia w Borowie itd. (wspomnień i szczegółowych opisów), a także historii poszczególnych oddziałów GL/AL (imienia T. Kościuszki, A. Mickiewicza, E. Plater, Jarosława Dąbrowskiego, G. Kotowskiego itp.) oraz życiorysów i wspomnień o wybranych działaczach lub partyzantach¹³³. Możliwe, że z realizacją tego zamówienia zwlecano, skoro pod koniec października tego roku WHP ponaglił kierowników AKW, by natychmiast przesłali zebrane wspomnienia działaczy PPR i partyzantów GL/AL¹³⁴. Polecono im także przesyłać po jednym wycinku prasowym (AKW miały gromadzić 2 egzemplarze) artykułów z miejscowej prasy opracowanych na podstawie ich zbiorów lub napisanych przez członków WKHP. Miesiąc później I. Kozakówna przesłała WHP „trochę” oczekiwanego przez niego materiału¹³⁵. Była to część wspomnień, które udało się przepisać, wycinki z tzw. stroniczki historycznej ze „Sztandaru Ludu” dotyczące działalności i śmierci „Alego” oraz przypuszczalnie pewna liczba fotografii¹³⁶. Prawdopodobnie niektóre wojewódzkie komisje historyczne i archiwa PPR wciąż zwlekały z przekazywaniem WHP zebranych materiałów. Ten ostatni na początku 1947 r. zdecydowanie zażądał przesłania mu materiałów z okresu okupacji oraz wytworzonych po tzw. wyzwoleniu, które dotyczyły reformy rolnej, odbudowy przemysłu, organizowania rad narodowych i związków zawodowych. Upomniano adresatów, by wreszcie skończyli z praktyką przetrzymywania historycz-

¹³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy KHP i AKW PPR w Lublinie, b.d. [za okres IX–XI 1946], k. 27.

¹³² AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo z WHP z 10 IX 1946, k. 71.

¹³³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo z WHP do sekretarza WKHP z 8 X 1946, k. 53.

¹³⁴ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP do kierowników AKW z 30 X 1946, k. 85.

¹³⁵ *Ibidem*, sygn. 295/XIX/16, Pismo I. Kozak do M. Turlejskiej z 20 XI 1946, k. 124.

¹³⁶ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP i AKW PPR w Lublinie, b.d. [za wrzesień–listopad 1946], k. 27.

nych dokumentów¹³⁷. W Lublinie wzięto sobie ten monit do serca. Podczas ogólnokrajowej narady przedstawiciele komisji historii partii w końcu stycznia 1947 r. I. Kozakówna przekazała informację o zebraniu w terenie dużej ilości materiałów i przesłaniu ich do Warszawy¹³⁸. W tym czasie lubelską WKHP zaliczano do tych, które pracowały najlepiej¹³⁹. W późniejszym czasie też starano się na bieżąco przekazywać „centrali” historyczne materiały. Można zaryzykować tezę, że strumień wysyłanych z Lublina do WHP dokumentów do mniej więcej połowy tego roku płynął stosunkowo wartko. Supozycję tę potwierdza opinia wygłoszona na ogólnokrajowej naradzie w marcu 1949 r.¹⁴⁰ W ciągu pierwszych miesięcy 1948 r. WHP dostarczono życiorysy J. Hołoda, M. Wójtowicza i W. Marek, 13 ankiet wypełnionych przez członków PPR, GL/AL i PPS-Lewicy, kilka fotografii przedstawiających partyzantów z czasów okupacyjnych, a także „materiał” dotyczący powstania PPR i GL w powiatach chełmskim, włodawskim i krasnostawskim¹⁴¹. W sierpniu tego roku wysłano 5 ankiet (m.in. Włodzimierza Kaliszczuka i Piotra Potery), 3 wspomnienia (Ludwika Bujnowicza¹⁴² wraz z fotografią, Czesława Roli i Zbigniewa Kwiatka), a także materiały dotyczące akcji partyzantów GL/AL w Nowym Dworze i pod Marynopolem oraz wykazy osób proponowanych do odznaczeń za walkę z Niemcami i wykaz 84 osób już odznaczonych¹⁴³. W październiku przesłano ankietę Jakuba Węgierki i 3 relacje: „Ostatni Bój Armii Ludowej na Lubelszczyźnie”, „Był Lipiec”, „Ostatni dzień porucznika «Błyskawicy»”¹⁴⁴. Także zebrane w grudniu 1948 r. uzupełnienia materiałów dotyczących oddziałów J. Karczmarczyka i S. Gajusia wysłano do WHP¹⁴⁵.

¹³⁷ AAN, KC PPR, sygn. 295/XIX/10, Pismo okólne z WHP przy KC do WKHP i kierowników AKW, b.d. [początek 1947], k. 28.

¹³⁸ *Ibidem*, sygn. 295/XIX/4, Protokół z narady WHP i WKHP z 30 I 1947, k. 16.

¹³⁹ T.P. Rutkowski, *Tworzenie zrębów mitu*, s. 266.

¹⁴⁰ Podczas narady referentów HP w Warszawie Jadwiga Bilwin z WHP przypomniała, że w 1947 r. zebrano z terenu KW PPR w Lublinie sporo materiału historycznego. Zob. AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXI-30, Stenogram z narady WHP [z referentami historii partii KW] w dniu 15 III 1949, k. 29.

¹⁴¹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 34.

¹⁴² Możliwe, że chodzi o wypełnioną przez niego Ankietę dla członków PPR, GL i AL w okresie okupacji z 17 V 1948. Zob. APL, Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 20, k. 5–18. Jest to jedyne znane mi *exemplum* owej ankiety (liczy 40 punktów). Fotografii, o której mowa wyżej brak, być może wysłano ją do archiwum WHP.

¹⁴³ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Pismo kierownik AKW do WHP z 10 VIII 1948, k. 36.

¹⁴⁴ *Ibidem*, Pismo kierownik AKW do WHP z 13 X 1948, k. 38.

¹⁴⁵ APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2737, Sprawozdanie z pracy AKW PPR za XII 1948, z 5 II 1949, k. 1.

Funkcjonariusze wojewódzkich struktur historyczno-archiwalnych, zobligowani do przekazywania WHP oryginałów zebranych dokumentów, starali się zapewnić ich systematyczne przepisywanie, aby choć w formie odpisów mogły pozostać na miejscu. W lubelskim KW PPR właśnie w tym celu w sierpniu 1946 r. zaangażowano maszynistkę¹⁴⁶. W swym pierwszym sprawozdaniu kierowniczka AKW informowała o przepisywaniu pozyskanych materiałów historycznych z okresu okupacji, „[...] z tym, że odpisy pozostają w Woj.[ewódzkim] Komitecie oraz są dawane właścicielom zdanych dokumentów (w wypadku, gdy właściciel oryginału zażąda odpisu”¹⁴⁷. To by oznaczało, że standardowo wykonywano 1 lub 2 egzemplarze odpisów. Możliwość korzystania z pomocy maszynistki zmalała w związku z nałożeniem na nią w kwietniu 1947 r. obowiązku przepisywania materiałów dostarczanych także przez 2 inne wydziały KW¹⁴⁸. Później było już tylko gorzej. W maju 1948 r. A. Pelc poskarżyła się, że nie ma wsparcia ze strony jakiegokolwiek siły technicznej, podkreślając, że szczególnie po zniesieniu etatu maszynistki [sic!] w pracach dla komisji historycznej odczuwa się duże zahamowanie. Jak twierdziła: „Na pisanie każdego pisemka trzeba czekać nie raz [sic!] dość długo, nie mówiąc już o przepisywaniu materiałów, które leżą całymi miesiącami i nie można się doczekać na ich przepisanie”¹⁴⁹. To ograniczało możliwości bieżącego przepisywania pozyskiwanych materiałów i, co się z tym wiąże, negatywnie oddziaływało na systematyczność dostarczania WHP dokumentacji. Albowiem kierowniczka AKW, nie chcąc wyzbywać się na jego rzecz oryginalnych dokumentów bez pozostawiania odpisów, najwyraźniej zwlekała z ich wysyłką w nadziei na poprawę sytuacji. Nie pozostało to niezauważone w WHP i niebawem A. Pelc spotkała się za to z krytyką¹⁵⁰.

Nie wiadomo dokładnie, jak rozwiązywano kwestię sporządzania kopii poszczególnych typów dokumentów oddawanych WHP. W odniesieniu do oryginalnych dawniejszych dokumentów (np. rozkazów dowódców GL/AL, odezów PPR) sprawa zdaje się jasna – oryginał wysyłano do Warszawy, a na miejscu miał zostać maszynowy odpis. Lecz czy w ten

¹⁴⁶ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 368, Przyjęcie do pracy Marii Kurowskiej, 20 VIII 1946, k. 99.

¹⁴⁷ *Ibidem*, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

¹⁴⁸ Zob. T. Czarnota, *Początki*, s. 720.

¹⁴⁹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 35.

¹⁵⁰ Na naradzie referentów HP w marcu 1949 r. J. Bilwin wytknęła A. Pelc, że ostatnio w porównaniu z wcześniejszym okresem przesyła ona do WHP najmniej dokumentów ze wszystkich referentów historycznych KW PZPR. Zob. AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXI-30, Stenogram z narady WHP [z referentami historii partii KW] w dniu 15 III 1949, k. 29.

sam sposób traktowano też wspomnienia i relacje? Zapewne najczęściej pozyskiwano je w formie rękopisów. Aby były czytelne i zrozumiałe, należało je przepisać na maszynie. Przepisywanie ich przed wysłaniem do WHP jest potwierdzone¹⁵¹. Ale brak pewności, czy do KC wysyłano rękopis, wersję przepisaną, czy może obydwie teksty. Brak pewności w tej sprawie wzmagają stwierdzone przypadki pozostawienia na miejscu zarówno rękopisu, jak i wykonanego z niego maszynopisu¹⁵². Można się też zetknąć z podwójnymi egzemplarzami odpisu wspomnień. Może do WHP ekspediowano drugi egzemplarz odpisu albo w niektórych przypadkach całkiem z tego rezygnowano? Wątpliwości tych raczej nie da się definitywnie rozstrzygnąć.

Nie tylko dokumenty tekstowe kopiowano przed oddaniem WHP. Dotyczyło to też pozyskiwanych fotografii. Sprawozdanie AKW za lipiec–wrzesień 1946 r. informuje o tym, że przed wysyłką sporządzano z nich odbitki, które pozostawiano na miejscu w celu zrobienia tablonów i użycia jako materiału ilustracyjnego przeznaczonego do ewentualnego czasopisma poświęconego historii województwa lubelskiego¹⁵³.

Finalne rezultaty działalności dokumentacyjnej WKHP i AKW PPR w Lublinie, czyli rozmiar i strukturę zbioru dokumentacji można zrekonstruować, opierając się na ich sprawozdaniach, generalnym sprawozdaniu z ich prac za lata 1946–1949 i zapisach księgi inwentarzowej AKW. Ich szczegółowa charakterystyka jest jednak utrudniona z kilku powodów. Pierwszy to niedokładność i niejednoznaczność podawanych informacji. Chodzi o ogólnikowe sformułowania dotyczące zebrania „dość szczegółowego materiału o...”, „trochę materiałów o...” itp. Z kolei pod określeniem „materiał” mogły kryć się zarówno wykazy, jak i relacje (np. z walk, z działalności struktur partyjnych), kalendarze wydarzeń i inne opracowania. Także sposób opisanie w niektórych sprawozdaniach efektów działań dokumentacyjnych pozostawia wątpliwość, czy odnoszą się one *stricte* do danego okresu sprawozdawczego, czy też są opisami tego, co dotąd zrobiono od początku funkcjonowania WKHP czy AKW. Niektóre liczby zapisano na tyle niewyraźnie, że nie da się ich odczytać. Problem stanowi też domniemana różnica między sumą zebranych przez nie materiałów (łącznie z wysłanymi później do archiwum WHP) a tymi, które pozostały na miejscu. Należy dopuścić graniczącą z pewnością możli-

¹⁵¹ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy KHP i AKW, b.d. [za okres wrzesień–listopad 1946], k. 27.

¹⁵² APL, Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 9, Aleksander Bełzek, „Historia Biłgorajszczyzny z okresu okupacji”, k. 2–15.

¹⁵³ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy A KW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

wość oddawania WHP niektórych pozyskanych materiałów bez pozostawienia kopii (np. ankiet). W przypadku wycinków prasowych czasem też brak pewności, czy w celach dokumentacyjnych zachowano pod tą postacią artykuły publikowane w „Sztandarze Ludu”. Za miarodajne można by uznać tylko dane, które poszczególne źródła informacji wzajemnie by potwierdzały. Tyle, że jedne z nich nie mogą być porównane z innymi ze względu na odmienne podejście do sposobu prezentowania danych (teczki albo pojedyncze dokumenty), a te, które by tej możliwości nie wykluczały, podają z kolei wzajemnie różniące się wartości liczbowe. Wszystko to sprawia, że informacje na temat zbioru dokumentacji w AKW PPR w Lublinie mają charakter szacunkowy.

Poniżej podaję dane dotyczące rozmiarów i niektórych typów dokumentacji pozyskanej przez WKHP i AKW PPR w Lublinie w latach 1946–1948, zaczerpnięte z ich sprawozdań okresowych¹⁵⁴.

Tabela. Rezultaty działań dokumentacyjnych WKHP/AKW uzyskiwanych w poszczególnych okresach w odniesieniu do 4 typów dokumentacji

Okres sprawozdawczy	Liczba zebranych wspomnień i relacji	Liczba zebranych i wykonanych fotografii	Liczba zebranych ankiet osobowych i zyciorysów	Liczba zebranych wycinków
VII–IX 1946	–	co najmniej kilka	–	–
IX–XI 1946	12	73	–	2
XI–XII 1946	5	4	–	1
I 1947	20	–	–	12
II 1947	21	60	–	3
IV–V 1947	–	–	–	–
I–IV 1948	1	15	16	2
V–VI 1948	3	–	5	–
VIII–IX 1948	3	–	–	–
X–XI 1948	3	–	–	–
XII 1948	2	–	–	–
Razem	70	przeszło 147	21	20

Źródło: APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171.

Zestawienie to prezentuje najwyższe wartości liczbowe dla ogólnego rozmiaru zbiorów WKHP i AKW spośród wszystkich źródeł informacji na ten temat. Wyraźnie dominują w nich fotografie i wspomnienia.

¹⁵⁴ W tabeli nie ujęto historycznych dokumentów PPR i prasy, o których sprawozdania szczegółowo nie informują.

Z kolei według wyżej wymienionego generalnego sprawozdania, rezultaty działalności dokumentacyjnej WKHP i AKW były następujące. Zebrano, cytując: „[...] dość dużo dokumentów historycznych z okresu okupacji jak odezwy, rozkazy dowództwa Obwodu, Okręgu, Powiatu GL, AL, raporty dowódców oddziałów partyzanckich i organizatorów organizacji [sic!] PPR, GL, AL, trochę protokołów zebrania partyjnych i rad narodowych, czasopism itd. Zebrano 15 numerów «Kroniki Ruchu Rewolucyjnego w Polsce», tj. 4 roczniki [...] 1935, 1936, 1937, 1938 i 2 numery z 1939 r. [...] oraz kilka odezw i ulotek partii PPS z roku 1917 i 1929”. Ponadto, zgromadzono powielacz ręczny, 70 fotografii poszczególnych działaczy z województwa lubelskiego i 7(?) grupowych fotografii partyzantów, a także sfotografowano 15 miejsc pamiątkowych. Pozyskano 22 wspomnienia (zapewne dotyczące konkretnych osób) i „trochę materiałów o ważniejszych bojach i akcjach oddziałów GL, AL” (liczą 8 pozycji) i „trochę materiałów” o działalności 6 oddziałów partyzanckich oraz (prawdopodobnie) około 18 wycinków prasowych. Zebrano też materiały do biografii działaczy PPR: A. Szymańskiego, M. Wojtowicza, J. Hołoda i W. Marek oraz 22 ankiety od byłych członków SDKPiL, PPS-Lewicy, PPR i GL/AL¹⁵⁵.

Jak widać, między obydwu źródłami występują różnice w wartościach liczbowych właściwie wszystkich typów dokumentacji. Częściowo mogą one być spowodowane tym, że to ostatnie zestawienie obejmuje materiały zachowane w zbiorach AKW i być może nie uwzględnia tych, które bez skopiowania trafiły do archiwum WHP. Pośrednie wzmianki wskazują na to, że faktycznie tak mogło być¹⁵⁶.

Natomiast w księdze inwentarzowej AKW pozyskaną historyczną dokumentację ujęto ogółem w 43 pozycjach (prawdopodobnie odpowiadały im 44 teczki)¹⁵⁷. Jako wspomnienia lub relacje można sklasyfikować 21 z nich, różnych ulotek itp. dokumentów konspiracyjnej PPR jest tam 4, materiały Robotniczo-Chłopskiej Organizacji Bojowej stanowią 2 pozycje, życiorysy i wykazy partyzantów to 2 pozycje, materiały dotyczące PPR i GL/AL z powiatów kraśnickiego, krasnostawskiego (2 teczki), lubartowskiego, zamojskiego, lubelskiego, chełmskiego, biłgorajskiego, hru-

¹⁵⁵ APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2708, Sprawozdanie z pracy referatu historycznego KW PZPR za okres 20 VII 1946 – 1 III 1949 z 21 III 1949, k. 2–3.

¹⁵⁶ Np. w jednym ze sprawozdań wspomniano o zebraniu m.in. materiałów dotyczących PPR i GL/AL w powiecie włodawskim, które wysłano do WHP (zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 34). Materiały dotyczące PPR i GL/AL z tego powiatu nie figurują w księdze inwentarzowej AKW.

¹⁵⁷ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 199, k. 332–333. W księdze jako ostatnia l.p. widnieje nr 41, ale ta numeracja jest zaburzona, natomiast zapisane są 43 pozycje.

bieszowskiego, puławskiego i siedleckiego stanowią 10 pozycji, materiały dotyczące Wojewódzkiej Rady Narodowej to 1 pozycja, podobnie prasa, 2 pozycje to materiały dotyczące AK (w tym dotycząca 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK), BCh i innych „grup reakcyjnych”. Dane z książki tylko częściowo można porównać z danymi ze sprawozdań czy generalnego sprawozdania, gdyż odnoszą się one do teczek uformowanych w toku segregacji pozyskiwanych materiałów, nie zaś do pojedynczych dokumentów, opracowań itp. Te ostatnie mogły występować w teczkach indywidualnie bądź zbiorczo. Klarowność niektórych zapisów z książki zakłócają skreślenia, dopiski i poprawki (zwłaszcza w sygnaturach), a także nieciągła od pewnego momentu numeracja ich liczb porządkowych. W księdze brak wskazówek orientujących w tym, do kiedy ją prowadzono, można się tego tylko mniej lub bardziej trafnie domyślać na podstawie pośrednich danych¹⁵⁸. Istotnym mankamentem książki jest to, że nie ujmuje ona materiału fotograficznego, który choćby w formie odbitek mających posłużyć do wykonania wspomnianych tablonów ewidentnie stanowił część zbiorów WKHP/AKW.

Zadania dokumentacyjne PPR obejmowały też przechowywanie, porządkowanie i ewidencjonowanie historycznej dokumentacji. Miała ona być na bieżąco segregowana¹⁵⁹. Można się domyślać, że kryteria segregacji były oparte na tematyce, autorstwie (pochodzeniu) i chronologii dokumentacji. Do każdej teczki z reguły dołączano rotulus o formularzu: l.p., treść akt, kategoria akt, ilość stron oraz egzemplarzy, okres, uwagi¹⁶⁰. Instrukcja dla organizacji AKW z 1946 r. powierzała mu przechowywanie dokumentów bieżących z życia partii z terenu województwa, natomiast odpisy materiałów dotyczących historycznego rozwoju ruchu robotniczego (do 1944 r.) miały pozostawać w dyspozycji WKHP. W modelowym opisie rozmieszczenia akt w archiwum ich nie uwzględniono¹⁶¹. Lecz bezspornie były one przechowywane w lokalu AKW PPR w Lublinie. Dowodzi tego zawartość wspomnianej wyżej książki inwentarzowej, która

---

¹⁵⁸ Np. w sprawozdaniu za okres 1 I – 1 V 1948 podano, że dotąd nie zebrano jeszcze żadnych materiałów o boju rąbłowskim (zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 I – 1 V 1948, k. 34). Ponieważ w tej księdze ujęto materiały na ten temat, odnośny zapis powstał w maju lub w pierwszej połowie czerwca tego roku, kiedy pozyskano „wspomnienie” na ten temat. Zob. APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 1 V – 18 VI 1948, k. 37.

¹⁵⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy AKW za okres 20 VII – 15 IX 1946, k. 29.

¹⁶⁰ APL, Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 147, Rotulus wspomnienia J. Tomasiaka z 29 X 1948, k. 1.

¹⁶¹ *Ibidem*, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Instrukcja dla organizacji AKW [PPR] z 28 VII 1946 k. 12, 14.

od schyłku 1946 r. stanowiła podstawowe narzędzie ewidencji jego zasobu¹⁶². Pod jednym z jej wewnętrznych działów o symbolu „A XV” (nie ma on tytułu, w odróżnieniu od innych działów) była ujmowana właśnie historyczna dokumentacja, tj. wspomnienia, materiały ulotne itp. Ów symbol, uzupełniony o numer kolejny pozycji zapisu w księdze (np. A XV/7) wpisywano w owalną pieczętkę lubelskiego AKW PPR, którą zazwyczaj umieszczano na każdym pozyskanym dokumencie¹⁶³. Trafiał on także na okładkę teczek z dokumentami. Mimo prostego, intuicyjnego systemu sygnowania w posługiwaniu się nim zdarzały się niedokładności (np. na dokumenty stawiano czasem pieczętki, nie wpisując oznaczenia działowego) i pomyłki¹⁶⁴. Występują też różnice w opisie niektórych wspomnień w księdze w stosunku do ich tytułów. Przykładowo, wspomnienia S. Gajusia pt. „Skrót historii mojej kompanii A.L. i G.L.” (sygn. A XV/15) w księdze umieszczono pod tą samą sygnaturą, lecz zapisano je jako „Historia oddz.[iału] Gajusia”¹⁶⁵. Z kolei wspomnienia W. Rózgi pt. „Krótkie sprawozdanie z czerwcowej akcji 1944 r. w lasach janowskich” (sygn. A XV/4) w księdze figurują jako „Materiały boju czerwcowego”. W przypadku niektórych pozycji zapisu w księdze bądź na skutek późniejszych poprawek ograniczających ich czytelność, bądź zbyt lakonicznie sformułowanych opisów (np. Wspomnienia), trudno w ogóle o pewność, z którym opracowaniem czy teczką należy je powiązać¹⁶⁶.

* * *

O działalności dokumentacyjnej WKHP i AKW z pewnością można napisać to samo, co na temat dorobku WHP stwierdził T.P. Rutkowski, tzn., że odegrały istotną rolę na odcinku tworzenia zrzębów dokumen-

¹⁶² T. Czarnota, *Początki*, s. 713–714. Księga posiada następujące rubryki: L.p. L. Dz., Data, Autor, Tytuł, Miejscowość, Uwagi.

¹⁶³ W pieczętkę można było wpisać numer kolejnej karty dokumentu, ale w stosunku do akurat tych materiałów tego nie praktykowano.

¹⁶⁴ Przykładowo, dokument KC PPR jeszcze z okresu okupacyjnego pt. „Dla członków Polskiej Partii Robotniczej. Okólnik” z lipca 1944 r., wydany w związku z utworzeniem WP na bazie AL i formacji Armii Polskiej w ZSRR, po akcesji do AKW PPR otrzymał sygnaturę A II/2-a (zob. APL, KW PZPR w Lublinie, sygn. 2668, k. 32). Sygnatura A II zgodnie z zapisami księgi inwentarzowej była przewidziana dla teczek z aktami współczesnego Wydziału Organizacyjnego KW. Biorąc pod uwagę datację i fakt, że ów wydział w tamtym czasie (lipiec 1944 r.) jeszcze nie istniał, wydaje się oczywiste, że dokument ten należało opatrzyć sygnaturą z symbolem A XV.

¹⁶⁵ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 199, k. 332.

¹⁶⁶ W przypadku tej pozycji zapisu może chodzić o „Wspomnienia Bujnowicza Ludwika ps. Gajowy” (sygn. A XV/11). Zob. APL, Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 20.

talnych historii PPR w okresie okupacji¹⁶⁷. Oprócz tego zapoczątkowały tworzenie zbiorów dokumentacji odnoszącej się do istniejących dawniej stronnictw i ruchów „rewolucyjnych”, w tym KPP, na której wówczas wciąż ciążyło odium pomówienia o infiltrowanie przez wywiad II RP. Działalność tych komórek prowadzono z zaangażowaniem, skądinąd odwrotnie proporcjonalnym do poziomu fachowych umiejętności i doświadczenia w wykonywaniu tego rodzaju pracy. Niewątpliwie nie ustrzeżono się pewnych błędów. Praca na tym odcinku nie przebiegała systematycznie, lecz nie zawsze było to „winą” WKHP/AKW¹⁶⁸. Na finalnych rezultatach ich działalności dokumentacyjnej zaciążył zestaw negatywnych czynników (takich jak: zasypywanie ich zleceniami na *cito* przez WHP, małe zainteresowanie i pomoc kierownictwa wojewódzkiego PPR, obciążenie innymi obowiązkami¹⁶⁹, fluktuacja obsady personalnej, osamotnienie kierownika AKW w działaniach dokumentacyjnych, rozproszenie świadków wydarzeń i niechęć części z nich do spisania wspomnień, brak stenografistki i kłopoty z maszynistką). Dlatego trudno je uznać za imponujące. Niemniej jednak, zebranie różnego typu dokumentacji (wspomnień, relacji, dokumentów, ulotek, fotografii, prasy i wycinków) w ilości szacowanej do kilkuset obiektów zasługuje na uznanie. Zwłaszcza, że nastąpiło to w efekcie działań o charakterze pionierskim.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Komitet Centralny PPR w Warszawie, sygn. 295/XIX/4, 295/XIX/9, 295/XIX/10, 295/XIX/14, 295/XIX/16.

Komitet Centralny PZPR w Warszawie, sygn. 237/XXI-30.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Komitet Wojewódzki PPR w Lublinie, sygn. 21, 137, 171, 190, 193, 199, 349, 354, 365, 368, 397, 399, 426, 443.

Komitet Wojewódzki PZPR w Lublinie [1948–1975], sygn. 2668, 2708, 2734, 2737.

Komitet Wojewódzki PZPR (II) w Lublinie [1975–1990], sygn. 4090.

¹⁶⁷ T.P. Rutkowski, *Tworzenie zrębów mitu*, s. 272.

¹⁶⁸ Przez pierwsze pół roku ich działania były bardziej wielokierunkowe niż w latach 1947–1948, gdy w większej mierze realizowano je w myśl dosyć ścisłych tematycznych wskazówek WHP (np. dotyczących akcji ankietowania byłych działaczy czy zbierania materiałów na temat działalności oddziałów partyzanckich GL/AL i rad narodowych), wynikających m.in. z prac nad rekonstruowaniem tradycji obu mających się zjednoczyć partii, czyli PPR i PPS.

¹⁶⁹ Por. T. Czarnota, *Początki*, s. 718–719; APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 171, Sprawozdanie z pracy AKW za okres I I – 1 V 1948, k. 35.

- Komitet Powiatowy PPR w Chełmie, sygn. 3, 64.
Komitet Powiatowy PPR w Krasnymstawie, sygn. 38.
Komitet Powiatowy PPR w Lubartowie, sygn. 23.
Komitet Powiatowy PPR w Lublinie, sygn. 7.
Komitet Powiatowy PPR w Łukowie, sygn. 27.
Komitet Powiatowy PPR w Siedlcach, sygn. 17.
Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 9, 20, 147.

Źródła drukowane i opracowania

- Akcje oddziałów „Zapory” w tajnych raportach UB – MO*, oprac. H. Pająk, Lublin 1996.
Czarnota T., *Kierownictwo pionu archiwalno-historycznego w Komitecie Wojewódzkim PZPR w Lublinie w latach 1948–1956*, w: *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015.
Czarnota T., *Początki Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie*, w: *Dzieje biurokracji*, t. 5, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin–Toruń–Włocławek 2013.
Drabik R., *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa – Armia Ludowa na Lubelszczyźnie 1942–1944*, w: *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa/ Armia Ludowa na ziemiach polskich 1942–1944/1945*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2013.
Grygier T., *W sprawie definiowania pojęć archiwalnych*, w: *Problemy historii i archiwistyki*, red. T. Mencil, Lublin 1986.
Grygier T., *Zadania dokumentacyjne współczesnych archiwów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1980, 40.
Grygier T., *Zadania dokumentacyjne współczesnych archiwów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1980, 41.
Kosonowska J., *Wspomnienia i relacje w zasobie byłego Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie*, „Studia Archiwalne” 2004, 1.
PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. VIII 1944–XII 1945*, Warszawa 1959.
PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. I 1947–XII 1948*, Warszawa 1973.
Rutkowski T.P., *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007.
Rutkowski T.P., *Tworzenie zrębów mitu. Działalność Wydziału Historii Partii Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej na polu propagandy dziejów ruchu robotniczego*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014.
Wnuk R., *Lubelski okręg AK, DSZ i WiN 1944–1947*, Lublin 2000.

ABSTRACT

After the Second World War, the Polish Worker's Party gained absolute political dominance in Poland thanks to the support of the Soviet Union. However, it undertook various tasks which had the power to strengthen and legitimize it in the eyes of the Polish society. It aimed at obtaining support from at least part of Poles and consolidating its ranks, thanks to documenting and popularizing its results. The purpose of the first was to gather a large source database, demonstrating PPR's tradition of defending the "people" against capitalist oppression and its achievements as a force fighting for the liberation of the Polish

people from the German occupation. This activity consisted in collecting dispersed and "evocative" non-existent documents (relations) related to the functioning of the communist underground between 1944 and 1945 and illustrating the earlier development of the so-called revolutionary movement on the Polish territory. In order to carry out these tasks in the party apparatus at central and provincial level, appropriate structures were created. These included the Voivodeship Committee for the History of the Party and the Provincial Committee of the PPR Archive in Lublin. The latter also had a separate range of tasks: the collection and processing of the PPR-generated files. As a result of documentation activities of the historical and archival sector of the Lublin PPR, hundreds of documents produced mainly by the PPR and guerilla formation of the People's Guard and the People's Army and some other parties, like SDKPiL, KPP and PPS, were collected. Beneficiary of many effects of this activity was the archive of the Department of History of the Party at the PPR Central Committee, in which according to the decisions of the party leadership there were concentrated the original documents, also from the provincial level, created in the period up to 1944.

Key words: Party's History Department in the Central Committee of the Polish Worker's Party, Voievodeship Committee of the Polish Worker's Party in Lublin, Party's History Voievodeship Commission, Archive of the Voievodeship Committee of the Polish Worker's Party, records

NOTA O AUTORZE

Tomasz Czarnota (ur. w 1977 r.) – adiunkt w Zakładzie Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii. Absolwent studiów magisterskich na kierunku historia o specjalności archiwistycznej na UMCS w 2001 r. Od 2009 r. doktor nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej i archiwistyki. Autor m.in. monografii pt. *To zawsze zostanie dla potomności... Archiwalia w kregu myśli i prac Jerzego Giedroycia* oraz artykułów poświęconych kancelariom i archiwom PPR/PZPR, a także artykułów i ekspertyz dotyczących współczesnych archiwów społecznych. Członek Towarzystwa Nauki i Kultury Libra oraz członek Kolegium Eksperskiego Ruchu Archiwów Społecznych.